

REGERINGSKANSLIET

Socialdepartementet

**Sveriges första rapport till FN:s kommitté för konventionen
om rättigheter för personer med funktionsnedsättning**

Januari 2011

INNEHÅLL

Inledning	5
I. Generella bestämmelser (artiklarna 1 till 4).....	6
Artikel 1 – Syfte.....	6
Artikel 2 – Definitioner.....	7
Artikel 3 – Allmänna principer.....	8
Artikel 4 – Allmänna åtaganden.....	8
II. Specifika bestämmelser	9
Artikel 5 – Jämlikhet och icke-diskriminering.....	9
Artikel 8 – Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning.....	13
Artikel 9 – Tillgänglighet.....	15
Artikel 10 – Rätten till liv.....	22
Artikel 11 – Risksituationer och humanitära nödlägen.....	22
Artikel 12 – Likhet inför lagen.....	23
Artikel 13 – Tillgång till rättssystemet.....	24
Artikel 14 – Frihet och personlig säkerhet.....	24
Artikel 15 – Rätten att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.....	25
Artikel 16 – Rätten att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp.....	26
Artikel 17 – Skydd för den personliga integriteten.....	27
Artikel 18 – Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap.....	29
Artikel 19 – Rätt att leva självständigt och att delta i samhället.....	30
Artikel 20 – Personlig rörlighet.....	32
Artikel 21 – Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information.....	33
Artikel 22 – Respekt för privatlivet.....	34
Artikel 23 – Respekt för hem och familj.....	34
Artikel 24 – Utbildning.....	36
Artikel 25 – Hälsa.....	41
Artikel 26 – Habilitering och rehabilitering.....	42
Artikel 27 – Arbete och sysselsättning.....	44
Artikel 28 – Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet.....	49
Artikel 29 – Deltagande i det politiska och offentliga livet.....	52
Artikel 30 – Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott.....	53
III. Situationen för pojkar, flickor och kvinnor med funktionsnedsättning	56
Artikel 6 – Kvinnor med funktionsnedsättning.....	56
Artikel 7 – Barn med funktionsnedsättning.....	57
IV. Specifika åtaganden	61
Artikel 31 – Insamling av statistik och information.....	61
Artikel 32 – Internationellt samarbete.....	62
Artikel 33 – Nationellt genomförande och övervakning.....	64

Inledning

Detta är den första rapporten som Sverige lämnar till Förenta Nationernas kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, CRPD.

Syftet med rapporten är att, i enlighet med artikel 35.1 i konventionen och de riktlinjer kommittén utarbetat¹, beskriva hur mänskliga rättigheter främjas och skyddas i Sverige med fokus på personer med funktionsnedsättning. I rapporten redogörs för åtgärder som vidtagits och för de utmaningar som identifierats i regeringens genomgång² för att klargöra hur svensk lagstiftning och övriga förhållanden i Sverige ställer sig till konventionen.

Socialdepartementet har utarbetat rapporten i samarbete med de flesta departement inom regeringskansliet.

Regeringen har tillämpat en öppen process vid förberedelserna inför ratifikation, liksom under tiden rapporten arbetats fram. Särskilt viktigt har det varit att involvera det civila samhället. En bred krets av frivilligorganisationer däribland handikapporganisationer inklusive representanter för Forum - kvinnor och funktionshinder och Sveriges kvinnolobby, har bjudits in att komma med synpunkter. Särskilda möten har hållits med personer med utvecklingsstörning för att de skulle ha möjlighet att göra sin röst hörd.

Barn har inte kunnat tillfrågas direkt inför denna rapportering. Barns möjlighet att komma till tals har dock uppmärksamats. Regeringen har inhämtat kunskap kring arbeten som pågår med att finna former och metoder för hur barn ska kunna tillfrågas bland annat när det gäller barns delaktighet och självbestämmande i planering och genomförande av habiliteringsinsatser. Även myndigheter och andra organisationer har involverats i arbetet med rapporten. Rapporten kommer att publiceras på regeringens webbplats och finnas åtkomlig i tillgängliga format.

Sverige har anslutit sig till de flesta grundläggande konventionerna om mänskliga rättigheter. Sverige rapporterar regelbundet till FN:s konventionskommittéer om hur vi följer internationella krav på mänskliga rättigheter. Regeringen tar allvarligt på rekommendationerna från dessa organ vilket bidrar till att utveckla skyddet för de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Sverige har ett dualistiskt rättssystem vilket innebär att internationella konventioner inte automatiskt blir en del av svensk lagstiftning. Det svenska synsättet innebär att internationella konventioner normalt transformeras till svensk lagstiftning för att bli tillämpliga som svensk rätt.

¹ Guidelines on treaty-specific document to be submitted by states parties under article 35, paragraph 1, of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities , 18 November 2009, CRPD/C/2/3.

² Proposition 2008/09:28

Förberedelserna inför ratifikationen av den internationella konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inbegrep en omfattande översyn av lagstiftning, tillämpning av lag och åtgärdsprogram som syftade till att tillförsäkra att svensk lagstiftning och förhållanden i Sverige stod i överensstämmelse med konventionens bestämmelser. Översynen och den efterföljande riksdagspropositionen Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar³ ledde till att konventionen ratificerades.

I. Generella bestämmelser (artiklarna 1 till 4)

Artikel 1 Syfte

Termerna funktionsnedsättning och funktionshinder har sedan 2007⁴ i förhållande till varandra getts följande betydelse i Sverige. Funktionsnedsättning beskriver nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Funktionshinder beskriver i sin tur begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. I äldre lagstiftning behålls de gamla begreppet i avvaktan på att det nya successivt införs.

Någon enhetlig definition finns inte av begreppet ”long-term”. Det saknas även en enhetlig definition av funktionsnedsättning, men med en ungefärlig definition beräknas det finnas mellan 1,1 och 1,5 miljoner personer med olika omfattande funktionsnedsättningar i alla åldrar. Uppskattningsvis är det ca 350 000 personer som har rapporterat självskattad funktionsnedsättning⁵.

Funktionsnedsättning definieras olika i olika lagstiftningar så som diskrimineringslagen, plan- och bygglagen⁶ och lagstiftningen inom det sociala området.

Med funktionshinder avses enligt diskrimineringslagen varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.

Enligt plan- och bygglagen⁷ ska alltid kravet på användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga uppfyllas.

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS, ger personer med omfattande funktionsnedsättningar särskilda rättigheter till social service. I LSS definieras målgruppen som personer;

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd,
2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre

³ Proposition 2008/09:28.

⁴ Beslut 4 oktober 2007 hos Socialstyrelsens terminologiråd

⁵ Ds 2008:78.

⁶ Plan- och bygglagen (PBL), SFS 1987:10.

⁷ SFS 1987:10, 15 § första stycket 5.

våld eller kroppslig sjukdom, eller
 3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Artikel 2 Definitioner

Diskrimineringslagens⁸ bestämmelser definierar diskriminering som både direkt och indirekt diskriminering, trakasserier och sexuella trakasserier, samt instruktioner att diskriminera. Lagens diskrimineringsbegrepp har sitt ursprung i de EG-rättsliga förbudena mot diskriminering.

Med *direkt diskriminering* avses alltså att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med funktionshinder (1 kap. 4 § 1). Med *indirekt diskriminering* avses att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst funktionshinder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet (1 kap. 4 § 2). Med *trakasserier* avses ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med diskrimineringsgrunden funktionshinder (1 kap. 4 § 3). Med *instruktioner att diskriminera* avses en order eller instruktion att diskriminera någon direkt, indirekt eller genom trakasserier (1 kap. 4 § 5). Ordern eller instruktionen ska lämnas antingen åt någon som står i lydads- eller beroendeförhållande till den som lämnar ordern eller instruktionen eller till någon som gentemot denna åtagit sig att fullgöra ett uppdrag.

I diskrimineringslagen finns bestämmelser om *skäliga stöd- och anpassningsåtgärder* på arbetslivets område och till viss del på utbildningsområdet. Skäliga stöd- och anpassningsåtgärder ska vidtas så att en person med funktionshinder kommer i en jämförbar situation med personer utan sådant funktionshinder (2 kap. 1 §). Vid bedömningen om något är skäligt ska hänsyn tas till ekonomiska förhållanden, arten och graden av arbetstagarens funktionshinder och anställningens varaktighet och form. Vidare bör teknisk och annan utveckling beaktas såtillvida att det som inte anses skäligt vid en viss tidpunkt kan komma att betraktas som skäligt vid ett senare tillfälle om utvecklingen föranleder en sådan bedömning

Universell utformning kan beskrivas som en vision, ett mål för hur samhället bör vara utformat. *Universell utformning* eller *Design för Alla*, som används i Europa, kan beskrivas som en designmetodik som utmanar den kreativa kompetensen inom arkitektur, design, formgivning och samhällsplanering att utvidga målgrupps-tänkandet för att i stället tillgodose behov hos så många användare som möjligt.

⁸ SFS 2008:567.

Artikel 3 Allmänna principer och Artikel 4 Allmänna åtaganden

Det finns idag 290 kommuner och 20 landsting. Kommunerna ansvarar bland annat för frågor som fysisk planering, infrastruktur, bostadsförsörjning och näringslivsutveckling samt välfärdstjänster som skola, äldreomsorg och hälso- och sjukvård. Landstingen sköter sjukvård och i viss mån trafikplanering och näringslivsutveckling. I Sverige utgör den kommunala självstyrelsen en av grunderna för den svenska demokratin och är inskriven i grundlagen. Sverige har även ratificerat den europeiska konventionen om kommunal självstyrelse.

Svensk lagstiftning visade sig vid översynen motsvara kraven i konventionen. Men en rapport från Socialstyrelsen om levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning⁹ ger en bild av de levnadsförhållanden som många personer med funktionsnedsättning upplever. Vuxna personer med funktionsnedsättning, som har stöd från socialtjänsten, lever under andra livsbetingelser än befolkningen i övrigt enligt rapporten och Socialstyrelsen menar att det är långt kvar till jämlika levnadsförhållanden för denna grupp. Det gäller särskilt för personer med insatser enligt SoL, i åldern 20–29 år. I denna grupp återfinns många personer med psykisk ohälsa eller psykisk funktionsnedsättning.

De *övergripande målen* för funktionshinderspolitiken; en samhällsgemenskap med mångfald som grund, ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning, ligger fast sedan 2000 och har 2010 brutits ner till sektorsspecifika inriktningsmål. Dessa ska i ett nästa steg konkretiseras i uppföljningsbara delmål som sammanställs i en handikappolitisk strategi som ska gälla för perioden 2011-2016. Utgångspunkten för strategin är att arbetet för att uppnå de övergripande funktionshinderspolitiska målen ska vara effektivt och målmedvetet med bred samverkan och tydliga roller igenomförandet. Strategin ska utformas med konventionen som grund.

Regeringen har under tio år prövat en grundläggande struktur för funktionshinderspolitiken enligt en *handlingsplan*, som nyligen utvärderats. Stora myndigheter, var och en ansvariga för en samhällssektor, har fått ett särskilt uppdrag att genomföra funktionshinderspolitiken inom sin respektive sektor. Dessa myndigheter ska aktivt verka för att funktionshindersperspektivet blir en integrerad del i myndighetens hela verksamhetsområde. Myndigheterna ska samordna och stödja arbetet för att uppnå målen för funktionshinderspolitiken och driva på andra aktörer inom sin sektor.

En viktig faktor för att kunna nå målen är att regeringen har en kontinuerlig dialog med det civila samhället, som har stor betydelse för utformningen av politiken och en viktig roll för att identifiera och uppmärksamma problem. Det statliga bidraget till handikapporganisationerna ökades därför med 20 miljoner kronor från och med 2008

⁹ *Alltjämt ojämlikt!*, juni 2010

så att organisationerna ska ges ekonomiska förutsättningar för det intressepolitiska arbete som de bedriver med ökade krav från samhället att delta i utvecklingen.

För att öka takten i att göra samhällsfunktioner tillgängliga för personer med funktionsnedsättning har regeringen sedan 2008 intensifierat arbetet inom tre *prioriterade områden*; tillgänglig kollektivtrafik, tillgänglig statsförvaltning och enkelt avhjälpna hinder i den byggda miljön.

Möjligheterna till *arbete och sysselsättning* har regeringen under de senaste åren uppmärksammat som en särskilt angelägen fråga.

Ett av regeringens verktyg är att ge myndigheter särskilda uppdrag. Utöver uppdrag till myndigheter med nationellt sektorsansvar har regeringen också prioriterat frågan om internationellt utvecklingssamarbete. Regeringen har bland annat uppdragit åt *Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete* (Sida) att utarbeta en plan för hur myndigheten avser säkerställa att beaktandet av mänskliga rättigheter för människor med funktionsnedsättning inkluderas i Sidas interna arbete samt i det bilaterala utvecklingssamarbetet. Se artikel 32.

Sverige uppfyller till fullo de krav i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kan anses absoluta, områden där konventionen kräver att personer med funktionsnedsättning utan undantag ska ha samma rättigheter garanterade i lag. Det gäller exempelvis rätten till liv, frihet och personlig säkerhet i artiklarna 10–14, rätten till att inte utsättas för tortyr, våld eller övergrepp i artiklarna 15–17 eller respekten för hem och familj i artikel 23.

Sverige har goda förutsättningar att kunna uppfylla konventionens krav men det finns områden där det återstår en del arbete innan de mål och krav som följer av dagens lagstiftning kan anses uppfyllda. Det gäller bland annat de åtaganden som innefattas i artiklarna 8 och 9 om medvetandegörande och tillgänglighet och artikel 27 om arbete och sysselsättning.

II. Specifika bestämmelser

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Bestämmelser om jämlikhet och ickediskriminering finns i *Sveriges grundlag*¹⁰. Av lagen framgår att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna ska vidare motverka diskriminering av människor på grund av bland annat funktionshinder.

I *diskrimineringslagen*¹¹ regleras skyddet mot diskriminering. Lagen har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion

¹⁰ Regeringsformen (RF), 1 kap. 2 §

¹¹ SFS 2008:567.

eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Diskrimineringsförbudet omfattar direkt diskriminering, indirekt diskriminering, trakasserier, sexuella trakasserier, och instruktioner att diskriminera (begreppen finns utvecklade under artikel 4). Med funktionshinder avses enligt diskrimineringslagen varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.

Skyddet mot diskriminering gäller områdena arbetsliv, utbildning, arbetsmarknadspolitisk verksamhet och arbetsförmedling utan offentligt uppdrag, start eller bedrivande av näringsverksamhet samt yrkesbehörighet, medlemskap i vissa organisationer, tillhandahållande av varor, tjänster och bostäder samt för allmänna sammankomster och offentliga tillställningar, hälso- och sjukvård och socialtjänst m.m., socialförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen, studiestöd, värn- och civilplikt samt då den som helt eller delvis omfattas av lagen¹² om offentlig anställning bistår allmänheten med upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan hjälp, eller på annat sätt i anställningen har kontakter med allmänheten.

Förbudet mot diskriminering på arbetslivets område¹³ stadgar att en arbetsgivare inte, av skäl som har samband med bland annat funktionshinder, får diskriminera den som hos arbetsgivaren är arbetstagare, gör en förfrågan om eller söker arbete, söker eller fullgör praktik, eller står till förfogande för att utföra eller utför arbete som inhyrd eller inlånad arbetskraft.

På arbetslivets område finns krav på att skäliga stöd- och anpassningsåtgärder vidtas. En arbetsgivare ska genom skäliga stöd- och anpassningsåtgärder se till att en arbetstagare, en arbetssökande eller en yrkespraktikant med ett funktionshinder kommer i en jämförbar situation med personer utan sådant funktionshinder. Åtgärder som kan övervägas kan vara sådana som avser att förbättra den fysiska tillgängligheten till arbetsplatsen och därtill hörande lokaler och att göra lokalerna användbara för personer med funktionshinder. Det kan vara fråga om tekniska hjälpmedel och särskilda arbetsredskap eller förändringar i den fysiska arbetsmiljön. Det kan handla om förstärkt belysning för den som är synskadad, god ventilation för den som är allergiker, tekniska hjälpmedel för att underlätta lyft och transporter, datorstöd m.m. Även förändringar av arbetsuppgifterna, arbetstiderna och arbetsmetoderna kan bli aktuella.

Utbildningsanordnare får inte diskriminera något barn eller någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten¹⁴. Diskrimineringsförbudet gäller även i det fall en utbildningsanordnare genom skäliga åtgärder i fråga om lokalernas tillgänglighet och användbarhet kan se till att en person med funktionshinder, som söker eller har antagits till utbildning enligt högskolelagen¹⁵ eller till

¹² SFS 1994:260.

¹³ SFS 2008:567, 2 kap. 1 §.

¹⁴ SFS 2008:567, 2 kap. 5 §.

¹⁵ SFS 1992:1434.

utbildning som kan leda fram till en examen enligt lagen¹⁶ om tillstånd att utfärda vissa examina, kommer i en jämförbar situation med personer utan sådant funktionshinder¹⁷. Åtgärder som kan komma i fråga är sådana som avser att förbättra den fysiska tillgängligheten till högskolan och därtill hörande lokalerna liksom att i möjligaste mån göra dess lokaler användbara för personer med funktionshinder. Det kan vara fråga om förändringar av lokalernas utformning, såsom höga trösklar, heltäckningsmattor, avsaknad av hiss, placering av dörröppnare, utformning av toalettutrymmen och liknanden. Det kan också handla om god ventilation för den som allergiker, teleslingor och god akustik för person med nedsatt hörsel, synskadades behov av kontrast och förstärkt belysning m.m.

Diskrimineringslagen ställer också krav på aktiva åtgärder från utbildningsanordnarnas sida. Utbildningsanordnare ska bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett funktionshinder¹⁸. Utbildningsanordnare ska också varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett funktionshinder, dels förebygga och förhindra trakasserier.

Den som bryter mot lagen ska betala diskrimineringsersättning. Diskriminerande avtal kan av domstolen förklaras ogiltiga.

Diskrimineringsombudsmannen har tillsyn över att lagen följs och har rätt att i domstol föra talan för en enskild person som anser sig ha blivit diskriminerad. En sådan talerätt finns även för vissa intresseorganisationer. Diskrimineringsombudsmannen ska vidare verka för att diskriminering som har samband med funktionshinder inte förekommer på några områden av samhällslivet och för lika rättigheter och möjligheter oavsett funktionshinder. Ombudsmannen ska genom råd och på annat sätt medverka till att den som utsatts för diskriminering kan ta till vara sina rättigheter. Vidare har myndigheten bland annat till uppgift att informera och utbilda, föreslå författningsändringar för att motverka diskriminering samt vidta andra lämpliga åtgärder.

En ny *minoritetspolitisk strategi* Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna¹⁹ presenterade av regeringen år 2009. Strategin innehåller förändringar för att stärka de nationella minoriteternas rättigheter och för att höja ambitionen i hur minoritetspolitiken ska genomföras. Målet med den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna, stärka deras möjligheter till inflytande och stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls

¹⁶ SFS 1993:792.

¹⁷ SFS 2008:5672 kap. 5 § andra stycket.

¹⁸ SFS 2008:567 3 kap. 14 och 16 §§.

¹⁹ Proposition 2008/09:158.

levande. Sveriges nationella minoriteter är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.

Polisen är myndigheten som ska förebygga brott, övervaka den allmänna ordningen och säkerheten, bedriva spaning och göra brottsutredningar. Polisen i Sverige är indelad i en central nivå och en lokal nivå. Polisen bedriver ett målmedvetet arbete för att minska diskriminering och andra former av begränsningar av de mänskliga rättigheterna. Därför har myndigheten tagit fram en policy och handlingsplan för mångfald och likabehandling för 2010–2012. I denna anges att nolltolerans ska råda och inga former av diskriminering och trakasserier ska vara tillåtna, vare sig inom polisorganisationen eller i kontakten med medborgare. Polisen ska vara representativa och goda förebilder i samhället och ska i sitt agerande utgå ifrån de mänskliga rättigheterna.

I handlingsplanen är rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ett viktigt område. I planen understryks bland annat att det faktum att en person har nedsatt funktionsförmåga eller har begränsade språkkunskaper får inte utgöra hinder i kontakterna med polisorganisationen. Polismyndigheter ska därför analysera sin verksamhet ur såväl ett bemötande som ett funktionshindersperspektiv.

Ett annat nationellt projekt som har direkt koppling till att minska diskrimineringen och öka tillgängligheten för alla är framtagande och implementering av en för hela Polisen gemensam värdegrund.

Inom *Åklagarmyndigheten* har åklagaren tre huvuduppgifter; att utreda brott, att fatta beslut om åtal ska väckas eller inte, samt att framträda i domstolen. Åklagarmyndigheten har en handlingsplan för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till lokaler, information, kommunikation och bemötande samt till Åklagarmyndigheten som arbetsplats.

Under 2010 startade Åklagarmyndigheten ett projekt där man kartlägger hur myndigheten lämnar information till olika typer av brottsoffer och hur brottsoffren kan ta till sig informationen.

*Domstolsverket*²⁰ har tagit fram en handlingsplan för tillgänglighet i Sveriges Domstolar under perioden 2008–2010. Handlingsplanen omfattar lokaler, kommunikation och information samt verksamhet och personalfrågor. Handlingsplanen ska fungera som ett verktyg för planering och uppföljning av tillgänglighetsfrågorna inom Sveriges Domstolar. Målet är att varken besökare eller anställda ska utestängas från verksamheten i Sveriges Domstolar på grund av funktionsnedsättning. I handlingsplanen ingår att göra en inventering av befintliga lokaler ur ett tillgänglighetsperspektiv i syfte att i möjligaste mån åtgärda brister i tillgänglighet i befintliga lokaler både vad gäller allmänna utrymmen och kontorsutrymmen. Större delen av

²⁰ Domstolsverkets uppgift är att ge administrativt stöd och service åt Sveriges Domstolar.

Domstolsverket svarar för övergripande samordning och gemensamma frågor som rör domstolarna, men har ingen bestämmanderätt över domstolarnas dömande verksamhet eller deras domslut.

åtgärderna av de brister som identifierats vid tidigare inventeringar kommer att vara avslutade vid utgången av 2010. De domstolar som är nybyggda eller renoverade under 2000-talet är anpassade efter dagens krav på tillgänglighet.

Sveriges Domstolar har antagit jämställdhetsplaner och mångfaldsplaner och arbetar kontinuerligt med värdegrundsfrågor. Domstolsverket har därtill fått ett särskilt uppdrag att bland annat initiera, understödja och hålla samman utarbetande av strategier för Sveriges Domstolars arbete med bemötande av parter och andra personer som kommer i kontakt med domstolarna.

Sveriges Domstolars externa webbplats har anpassats till riktlinjerna för tillgänglighet, WAI. Webbplatsen innehåller lättläst allmän information och även en funktion som möjliggör uppläsning av informationen.

Inslag om bemötande och etik ingår i flertalet av de grundutbildningar som kontinuerligt erbjuds de anställda i Sveriges Domstolar. Vidare ingår inslag om gällande lagstiftning och regler kring mänskliga rättigheter, barns rättigheter och diskriminering i kursutbudet. Utbildning finns också i sådan särskild skyddslagstiftning som tar sikte på personer med funktionsnedsättning.

Kriminalvården ansvarar för häkten, fängelser, frivård och transportverksamhet avseende bland annat kriminalvårdens klienter. Kriminalvården har utarbetat riktlinjer för myndighetens klientinriktade arbete mot diskriminering och även för arbetet med personer med funktionsnedsättning i Kriminalvården.

Kriminalvårdens grundutbildning inbegriper information om gällande lagstiftning och regler kring mänskliga rättigheter, barnkonvention och diskriminering samt teorier om mekanismer bakom diskriminering. I såväl grundutbildningen som i den fortbildning myndigheten erbjuder medarbetarna är *Kriminalvårdens Vision och Värdegrund* en genomgående utgångspunkt för att i olika utbildningsmoment poängtera diskriminerings- och mångfaldsfrågor.

Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

Regeringen inrättade den 1 januari 2006 en myndighet med uppdrag att samordna handikappolitiken, *Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam)*. Myndigheten fungerar som stöd till regeringen i genomförandet av funktionshinderspolitiken. Myndighetens uppdrag inom tillgänglighetsområdet innebär att den ska stimulera och driva på utvecklingen mot ett tillgängligare Sverige samt följa myndigheters, kommuners och andra samhällsaktörers utveckling inom tillgänglighetsområdet. Handisam ska också genom sitt samordningsarbete bidra till att Sverige uppfyller sina åtaganden inom ramen för skyddet av de mänskliga rättigheterna.

Under 2010 har Handisam fått i uppdrag av regeringen att stödja kommuner och landsting i genomförandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Under hösten har Handisam genomfört 11 regionala konferenser i kommuner och landsting. Myndigheten kommer också att ta fram ett metodmaterial om hur kommuner och landsting kan arbeta utifrån konventionen.

Konferenserna genomförs i samarbete med Handikappförbundens projekt Agenda 50 och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)²¹.

Handikappförbunden med flera²² driver ett projekt med hjälp av medel ur Allmänna arvsfonden²³ – Agenda 50. Projektet ska verka för att konventionen om mänskliga rättigheter för människor med funktionsnedsättning genomförs. Projektet vänder sig till människor med funktionsnedsättning, handikapporganisationer nationellt och till beslutsfattare och personalgrupper i landsting och kommuner liksom till statliga myndigheter. Med stöd av informations- och utbildningsmaterial, på möten, seminarier, kurser och i studiecirkel i hela landet ges möjlighet att lära mer om konventionens innehåll, betydelse och hur den kan användas för att påverka livsvillkoren för människor med olika funktionsnedsättning.

En central fråga för att främja jämlikhet är att öka kunskapen hos alla om olika former av funktionsnedsättningar. Ökad kunskap kan också bidra till att förändra attityder. Regeringen har 2009 gett Handisam i uppdrag att, i nära samarbete med Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), genomföra ett riksomfattande program för att öka kunskapen om och förändra attityder till personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning. I uppdraget planeras också särskilda aktiviteter riktade till arbetsgivare. En uppföljning och effektutvärdering av uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 1 juni 2012. I uppdraget planeras också särskilda aktiviteter riktade till arbetslivet.

På europeisk nivå fattade Europeiska unionens (EU) ministerråd, ett principbeslut, den 26 november 2009, om att EU bör ratificera konventionen vilket välkomnades av Sverige. Detta kan emellertid ske endast efter att en ”code of conduct”²⁴ utarbetats.

På svenskt initiativ och i nordiskt samarbete genomfördes hösten 2008 en konferens i syfte att inom hela Europa sprida och förankra kunskap om innehållet i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt att uppmuntra medlemsländer som ännu inte ratificerat konventionen till att arbeta mot en ratificering. Europarådets handlingsplan²⁵ presenterades i detta sammanhang som ett regionalt verktyg att användas vid genomförandet av konventionen. I konferensen deltog de flesta av Europarådets medlemsländer.

²¹ Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) är en arbetsgivar- och intresseorganisation. Medlemmar i SKL är Sveriges 290 kommuner och 20 landsting.

²² Synskadades Riksförbund, Forum Kvinnor och Funktionshinder, Svenska kommittén för Rehabilitation International (SVERI).

²³ Allmänna arvsfonden är en svensk statlig fond, dit medel tillfaller från de dödsbon som inte har någon förmånstagare eller något skrivet testamente. Fonden skall bland annat genom projektmedel verka för att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdom och personer med funktionsnedsättning.

²⁴ Code of conduct är en överenskommelse mellan Rådet, medlemsstaterna i EU och Kommissionen inför implementering av konventionen och vem som ska representera EU i förhållande till FN.

²⁵ Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society (2006-2015).

Under Nordiska ministerrådet finns ett policyskapande och rådgivande organ, Nordiska Handikappolitiska Rådet, som tar upp viktiga handikappolitiska frågor på den nordiska och nationella politiska agendan. Rådet fungerar också som stöd och kunskapskälla för Nordiska ministerrådets olika sektorer i arbetet med att implementera handikapperspektiv i verksamhetens strategier och framtidsplaner.

Artikel 9 Tillgänglighet

Regeringen ser arbetet med att göra samhällsfunktioner tillgängliga för personer med funktionsnedsättning som en del i arbetet för ökad delaktighet och jämlikhet. Arbetet har de senaste åren intensifierats inom områdena tillgänglig statsförvaltning, enkelt avhjälpna hinder i den byggda miljön samt tillgänglig kollektivtrafik.

Ett konkret exempel på åtgärder som vidtagits är reglerna om offentlig upphandling. Lagen om offentlig upphandling anger att de tekniska specifikationerna i ett förfrågningsunderlag, där så är möjligt, bör bestämmas med hänsyn till kriterier avseende tillgänglighet för personer med funktionshinder eller utformning med tanke på samtliga användares behov. Specifikationerna ska se till att materials, varors och tjänsters egenskaper ska passa användningsområdet i både byggentreprenadkontrakt och tjänste- och varukontrakt.

Arbetet med standardisering är en grundförutsättning i tillgänglighetsarbetet. Handisam har sedan hösten 2008 arbetat med ett uppdrag om e-inkludering bestående av tre delar: att fungera som stabsstöd till regeringen i det europeiska samarbetet, att göra en kunskapssammanställning och kartläggning om europeiska och nationella initiativ samt att ge förslag på fortsatta initiativ.²⁶

Handisam har även tagit fram ett förslag till handlingsplan för e-inkludering²⁷ som pekar ut insatsområden inom olika politikområden i syfte att bidra till att alla ska kunna ta del av informationssamhället och att det ska vara så enkelt som möjligt. Förslag på framtida struktur för uppföljning av e-tillgänglighet bereds för närvarande i en utredning²⁸.

Som en del av Lissabonagendan²⁹ har en högnivågrupp inom EU arbetat med tre policyområden; e-förvaltning, e-hälsa och e-inkludering.

I tillgänglighetsarbetet bör, enligt regeringen, staten föregå med gott exempel för att effektivt uppnå resultat. *Myndigheter under regeringen* ska därför utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen. Arbetet har hittills skett i enlighet med den tioåriga nationella handlingsplanen 2000–2010. Som stöd för

²⁶ Rapporten: Kartläggning över initiativ för e-Inkludering i EU och Sverige, 2010.

²⁷ Rapporten: Rätt från början, 2009.

²⁸ N2010/5802/ITP.

²⁹ Lissabonagendan var en tioårsstrategi som antogs av Europeiska rådet i Lissabon i mars 2000 med syfte att göra den europeiska ekonomin mer konkurrenskraftig och dynamisk från 2000 till 2010. Flera av målen i strategin lyckades unionen inte uppnå.

I juni 2010 antogs en ny tioårsstrategi för unionen, kallad Europa 2020.

det arbetet ligger förordningen³⁰ om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Enligt förordningen ska statliga myndigheter genom att genomföra inventeringar och utarbeta handlingsplaner arbeta med att göra sina lokaler, sin verksamhet och information mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. År 2008 hade 69 procent av de statliga myndigheterna gjort sådana handlingsplaner och 77 procent hade avslutat eller inlett inventeringar av sina lokaler. Förordningen har haft betydelse för tillgänglighetsarbetet men det har även andra åtgärder haft, som till exempel regler om enkelt avhjälpna hinder, se nedan.

Som exempel presenterade Skolverket³¹ 2009 en inventering av *tillgängligheten* till skolbyggnader. Verket noterade brister i flera skolors fysiska tillgänglighet, men kunde också konstatera en positiv trend i tillgänglighetsarbetet. Skolverket konstaterade att personal i kommuner och skolor ofta saknade kunskap om tillgänglighet och hur den kan förbättras. Mot denna bakgrund gav regeringen Specialpedagogiska skolmyndigheten³² i särskilt uppdrag att under 2009 och 2010 sprida kunskap om tillgänglighet i skolor, förskolor och kommuner.

Regeringens ambition har varit att intensifiera tillgänglighetsarbetet och förbättra insynen i arbetet, inte minst för medborgarna. Handisam fick därför 2008 i uppdrag att redovisa resultat av statliga myndigheters tillgänglighetsarbete som öppna jämförelser. Myndigheten redovisar hur enskilda myndigheter uppfyllt ett antal grundläggande tillgänglighetskriterier inom området information och fysisk tillgänglighet inom myndighetens huvudbyggnad.

*Den svenska plan- och bygglagen*³³ (PBL) har tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga som ett av nio tekniska egenskapskrav på byggnadsverk. Kraven gäller byggnader, tomter, allmänna platser och områden med andra anläggningar än byggnader. Svenska byggregler innehåller också detaljerade krav på tillgänglighet i bostäder i alla ny- och ombyggda bostäder ska det till exempel finnas tillgängliga våtrum. Alla nya byggnader ska ha tillgängliga entréer och i nybyggda bostäder ska det finnas vändplats för inomhusrullstol. Byggreglerna kräver även hiss i ny- och ombyggda bostadshus högre än tre våningar, samt att förvaringsutrymmen, postboxar, tvättstugor, avfallsutrymmen, sopnedkast och andra bostadskomplement ska vara tillgängliga och användbara. Krav på hiss finns också för byggnader som innehåller arbetslokaler dit allmänheten har tillträde och publika lokaler.

Den 1 juli 2001 skärptes PBL³⁴ med retroaktiva krav på att enkelt avhjälpna hinder i publika lokaler och på allmänna platser ska åtgärdas och anpassas för personer med

³⁰ SFS 2001:526.

³¹ Statens skolverk (skolverket) är förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet och för den av det allmänna anordnade förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen.

³² Specialpedagogiska skolmyndigheten. ansvarar för statens samlade stöd till kommuner och skolor och förskolor i specialpedagogiska frågor.

³³ Plan- och bygglagen (PBL), SFS 1987:10.

³⁴ SFS 1987:1017 kap, 21 a §.

nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. *Boverket*³⁵ fick möjlighet att precisera bestämmelserna. Boverket ska också bistå kommunerna i deras arbete med tillgänglighetsanalyser av allmänna platser och lokaler dit allmänheten har tillträde. En annan uppgift är att informera allmänheten, organisationer och andra myndigheter om regler, skyldigheter och lösningar för tillgänglighet. Boverket lämnar årligen en rapport till regeringen om kommunernas tillämpning av plan- och bygglagen. Den baseras på rapporter från Länsstyrelserna³⁶.

År 2008 anvisade regeringen också 12 miljoner SEK till Boverket, som i samarbete med Länsstyrelserna, Handisam och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) bedriver en informations- och utbildningskampanj om enkelt avhjälpna hinder i allmänna lokaler och på allmänna platser under 2009–2010, riktad till ca 1000 personer bland myndigheter och fastighetsägare i kommunerna. Boverket har slutrapporterat kampanjen den 31 december 2010.

PBL anger sanktioner för överträdelser av kraven på byggnadsverk, inklusive tillgänglighet i nya och ändrade byggnader, som en fast summa och/eller förbud att använda byggnaden eller en del av den, innan felen är åtgärdade.

I fall av överträdelser beslutar den kommunala byggnadsnämnden om påföljden ska vara ekonomiska vite och/eller krav på att åtgärda de bristande lösningarna för tillgänglighet. Ekonomiska viten öronmärks inte för tillgänglighetshöjande åtgärder.

Riksdagen antog i juni 2010 ett förslag till modernisering av PBL. Bland annat ska en byggnads tillgänglighet och användbarhet bedömas redan i samband med bygglovet.

Kommunerna ansvarar för att plan- och bygglagens krav uppfylls på lokalplanet. För att driva på utvecklingen även lokalt och regionalt har regeringen stöttat kommuner i att utveckla indikatorer och system för öppna jämförelser av tillgängligheten och tillgänglighetsarbetet för personer med funktionsnedsättning.

Allt fler kommuner arbetar redan frivilligt med att beakta tillgänglighetsfrågorna vid framtagande av detaljplan, fördjupad översiktsplan och översiktsplan. Sedan 2006 arbetar Boverket med vägledning till kommunerna för översiktsplanering bland annat genom en rad skrifter, där tillgänglighet ingår.

Identifiering av hinder i den fysiska miljön både inom- och utomhus, och i privata och offentliga fastigheter görs av kommunerna. Olika verktyg för att analysera tillgänglighet på en översiktlig nivå utvecklas i kommuner och regioner.

³⁵ Boverket är en myndighet med ansvar för samhällsplanering, stads- och bebyggelseutveckling, byggande och förvaltning samt boendefrågor. Boverket har sektorsansvar för funktionshindersfrågor.

³⁶ Sverige är indelat i 21 län som alla har en länsstyrelse. Länsstyrelsen är en statlig samordnande myndighet med tillsynsansvar, en servicemyndighet, och en överklagandeinstans.

Lagen om *bostadsanpassningsbidrag*³⁷ ålägger kommunerna att bevilja bidrag för anpassning för att öka tillgängligheten till och användbarheten av befintliga bostäder för personer med funktionshinder eller äldre personer. År 2008 fick ca 75 000 bostäder dessa bidrag för att bland annat installera ramper och dörröppnare, bygga om badrum etc. till en total kostnad av 959 miljoner SEK.

Det är viktigt också att lyfta fram att tillgänglighet måste ses ur ett brett perspektiv. Socialstyrelsen³⁸, har undersökt om personer med funktionsnedsättning kan söka vård och stöd på samma villkor som den övriga befolkningen. Detta har skett genom en kartläggning³⁹ av tillgängligheten på landets *socialkontor och vårdcentraler*. I detta sammanhang avser tillgänglighet bland annat hur framkomlig miljön är och hur användbara tjänster och produkter är för personer med funktionsnedsättning.

Slutsatserna av kartläggningen är att tillgängligheten är hög för personer med rörelsehinder, vilket tyder på att de nationella föreskrifterna och de senaste årens riktade informationsinsatser har haft god effekt.

Hos majoriteten av vårdcentralerna och socialkontoren finns det emellertid stora brister i tillgängligheten för personer med andra typer av funktionsnedsättningar i synnerhet synnedsättning, hörselnedsättning och kognitiva funktionsnedsättningar. Det betyder att regeringen behöver bli tydligare i kommunikationen kring vad tillgänglighet är.

Handisam har på regeringens uppdrag tagit fram rekommendationer till kommuner om hur de bör utforma *tillgänglighetsguider* för personer med funktionsnedsättning. Syftet är att underlätta för medborgarna att ta reda på om lokaler och miljöer är tillgängliga. Ungefär en tredjedel av landets kommuner har idag guider på Internet som beskriver hur tillgängliga olika platser och lokaler är för personer med funktionsnedsättning. Guidernas innehåll, utseende och struktur skiljer sig mycket åt. Rekommendationerna till kommuner innehåller information om vad som bör ingå i en guide och hur den bäst ska utformas.

Sveriges regering anslår årligen ca 40 miljoner SEK i bidrag för ombyggnad av allmänna samlingslokaler och icke-statliga kulturlokaler. Omkring hälften av de totalt 100 projekten år 2009 använde sina beviljade bidrag för att även göra lokalerna tillgängliga och användbara för personer med funktionsnedsättning.

Krav finns på att *orienteringsskyltar* och belysningar till och inne i byggnader, på tomter, på allmänna platser, områden för andra anläggningar än byggnader, entréer till

³⁷ SFS 1992:1574.

³⁸ Socialstyrelsen är en myndighet för verksamhet som rör hälso- och sjukvård och annan medicinsk verksamhet, tandvård, hälsoskydd, smittskydd, socialtjänst, stöd och service till vissa funktionshindrade m.m. Socialstyrelsen har ett samlat ansvar, sektorsansvar, för funktionshindersfrågor inom socialtjänst och hälso- och sjukvård.

³⁹ Publiceringsår: 2010, artikel nummer: 2010-5-6.

och kommunikationsutrymmen inne i byggnader ska underlätta för personer med funktionsnedsättningar att använda dem.

Det ställs höga krav på form och funktion hos publika *informationssymboler* för att de ska underlätta tillvaron för medborgarna. Hjälpmedelsinstitutet⁴⁰ har tagit fram grafiska symbolerna i en nationell standard för att öka användningen av icke-verbal informationspresentation i byggnader och på andra offentliga platser. Särskild hänsyn har tagits till människor med olika funktionsnedsättningar, i synnerhet funktionsnedsättningar som påverkar synen, den kognitiva förmågan eller rörelseförmågan. De ska ses som ett led i arbetet med att göra samhället tillgängligt för många fler. Symbolerna, som ingår i den nya svenska standarden, följer de krav på form och funktion som finns för standardisering av publika informationssymboler. Samtliga har testats för förståelse enligt en internationell ISO-standard för testmetoder (ISO 9186-1).

Att öka tillgängligheten inom *transportsystemet* är en grundläggande demokratisk fråga och en viktig åtgärd för att skapa delaktighet. Regering och riksdag har därför beslutat om särskilda transportpolitiska mål⁴¹ och medel för att uppnå ett tillgängligt och användbart transportsystem. Bland de 13 prioriterade områdena har tillgänglighetsmålet preciserats som följer; Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning.

Att öka användbarheten i kollektivtrafiken blir allt mer aktuell med en åldrande befolkning. Genom att bredda målformuleringen till att gälla hela transportsystemet blir det tydligt att det inte är tillräckligt med att enbart ha en tillgänglig kollektivtrafik.

Inom transportområdet har det skapats en organiserad samverkan mellan handikapprörelsen och berörda myndigheter för att göra kollektivtrafiken tillgänglig för personer med olika funktionsnedsättningar. Samarbetet sker både på nationell och regional nivå inom ramen för Trafikverkets Tillgänglighetsråd. Syftet med organet är att myndigheten – som ansvarar för statens transportinfrastruktur – ska ha nära tillgång till råd och stöd i sitt arbete med att utforma ett transportsystem som är användbart för alla.

Det lagstiftningsskydd som finns på transportområdet rör kollektivtrafik⁴², färdtjänst⁴³ och riksfärdtjänst⁴⁴. Skollagen⁴⁵ innehåller bestämmelser om kostnadsfri skolskjuts.

⁴⁰ Hjälpmedelsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

⁴¹ Proposition 2008/09:93, Mål för framtidens resor och transporter.

⁴² I Lagen (1979:558) om handikappanpassad kollektivtrafik finns bestämmelser bland annat om att den som har tillsyn över kollektivtrafik och den som planerar och utövar sådan trafik ska se till att trafiken och de färdmedel som används så långt möjligt är tillgängliga personer med funktionshinder.

Krav på *byggnader och serviceanläggningar* som är knutna till kollektivtrafiksystemet regleras i plan- och bygglagen samt i Boverkets föreskrifter. För fartyg har Sjöfartsverket⁴⁶ utfärdat nationella föreskrifter och allmänna råd om anpassning av passagerarfartyg med hänsyn till personer med funktionshinder. Det finns även EU-rätt som föreskriver om tekniska krav på fordon inom de olika trafikslagen, som bland annat syftar till att de ska vara tillgängliga för personer med funktionshinder.

EU-rätten ställer även krav på bland annat *transportörer och stationsförvaltare* vad gäller rättigheter för personer med funktionshinder eller nedsatt rörlighet. Sådana krav finns i Europaparlamentets och rådets förordning⁴⁷ om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer samt i Europaparlamentets och rådets förordning⁴⁸ om rättigheter i samband med flygresor för personer med funktionshinder och personer med nedsatt rörlighet. Dessa rättsakter slår fast att personer med funktionshinder och personer med nedsatt rörlighet har rätt att resa med respektive trafikslag och att få assistans i samband med resan.

Tillgängligheten på *järnvägsstationer* är en viktig del av transportsystemet. År 2010 är 40 järnvägsstationer helt tillgängliga enligt gällande föreskrifter och ytterligare 20 järnvägsstationer beräknas bli färdiga under år 2011. Det gäller såväl det som definieras som infrastruktur som övriga delar av stationsfastigheten. När 150 järnvägsstationer är tillgängliga kommer de allra flest järnvägsresorna att kunna göras till och från sådana stationer.

Det har även skett stora förbättringar i *vägtransportsystemet* för att öka tillgängligheten de senaste tio åren. Över hälften av busshållplatserna i det nationella vägnätet har byggts om för att möjliggöra för allt fler personer med funktionsnedsättning att resa med buss.

⁴³ Lagen (1997:736) om färdtjänst reglerar en skyldighet för varje kommun att anordna persontransporter för personer som på grund av funktionshinder, som inte endast är tillfälligt, har väsentliga svårigheter att förflytta sig på egen hand eller att resa med allmänna kommunikationsmedel.

⁴⁴ Lagen (1997:735) om riksfärdtjänst ger rätt till personer som har en stor och varaktig funktionsnedsättning – och som på grund av detta måste resa på ett dyrare sätt än andra – få den överskjutande resekostnaden ersatt. Ändamålet för resan ska vara rekreation, fritidsverksamhet eller enskild angelägenhet samt ske från en kommun till en annan.

⁴⁵ Av skollagen (2010:800) framgår att elever i grundskolan och motsvarande skolformer samt i gymnasiesärskolan har rätt till kostnadsfri skolskjuts om sådan skjuts behövs med hänsyn till färdvägens längd, trafikförhållanden, elevens funktionsnedsättning eller någon annan särskild omständighet. Enligt lagen (1991:1110) om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor ska kommunen under vissa förutsättningar svara för bland annat gymnasieelevers kostnader för dagliga resor mellan bostaden och skolan.

⁴⁶ Sjöfartsverket är en central förvaltningsmyndighet med verksamhet som bedrivs som ett statligt affärsverk. Verket svarar för sjöfartens säkerhet och framkomlighet.

⁴⁷ (EG) nr 1371/2007 av den 23 oktober 2007.

⁴⁸ (EG) nr 1107/2006.

Regeringen planerar tillsammans med Trafikverket att öka antalet tillgängliga järnvägsstationer och busshållplatser successivt de närmaste åren och att de järnvägsstationer och busshållplatser som har störst antal resande ska åtgärdas först.

Lokal och regional kollektivtrafik är ett ansvar för landets kommuner och de genomför ett omfattande arbete för att anpassa kollektivtrafiken till de behov personer med funktionsnedsättning har. Kollektivtrafikens fordon är i allt högre utsträckning tillgängliga. Till exempel är två tredjedelar av bussarna i lokal trafik av låggolvstyp och över hälften av bussarna har automatiska hållplatsutrop.

Staten påskyndar arbetet hos kommunerna genom att utge statsbidrag till fordon, terminaler, hållplatser, utbildning, informations- och betalsystem, gång- och cykelvägar, rullstolsliftar, hissar, samordningsinsatser etc. Som regel har staten betalat hälften av kostnaderna för respektive åtgärd. Kollektivtrafiken är dock tillgänglig i olika omfattning i de olika länen på grund av de skiftande förutsättningarna i olika delar av landet.

Statliga myndigheter har under de senaste 10 åren bedrivit en rad projekt för att driva frågan om att göra kollektivtrafiken tillgänglig samt för att integrera statens, kommunernas och privat sektors arbete. Det handlar om såväl fysiska åtgärder i infrastruktur och fordon som till "mjukare" insatser som att utbilda personal i hur man lämpligen bemöter personer med funktionsnedsättning. Dessa projekt har bedrivits i samverkan med handikapprörelsen.

Delaktighet i *informationssamhället* ger ökade möjligheter att delta i undervisning, sköta ett arbete och vara socialt aktiv, vilket leder till en god livskvalitet förutom att det bidrar till samhällsutvecklingen i stort. IT och Internet används inom alla samhällssektorer. Regeringen har vidtagit åtgärder för att driva på utvecklingen för att bryta det utanförskap det innebär att inte kunna använda IT. Personer med funktionsnedsättning tillhör de användargrupper vars särskilda behov måste beaktas i IT- utvecklingen. Utöver ökad tillgång till bredband och nya tekniska lösningar, har regeringen satsat på ökad användbarhet och tillgänglighet till etablerade och nya tjänster för personer med funktionsnedsättning.

Post- och telestyrelsen⁴⁹ (PTS) utvecklar till exempel elektroniska tjänster för personer med funktionsnedsättning, i samarbete med berörda aktörer. För att öka kännedomen om de tjänster som PTS upphandlar och därigenom nå fler målgrupper, genomfördes en större informationskampanj med annonsering och informationsmaterial riktad till kommuner, landsting m.fl. PTS har under året bland annat bedrivit försöksverksamhet med "strömmande" talböcker och taltidningar i mobiltelefonen. Se artikel 30.

Under våren 2010 utlyste myndigheten även en innovationstävling med temat "Arbete och utbildning" riktad mot företag, där forskare och organisationer fick möjlighet att

⁴⁹ Post- och telestyrelsen (PTS) är den myndighet som har ett samlat ansvar inom områdena elektronisk kommunikation och post i Sverige. PTS tillhör de myndigheter som har ansvar för funktionshinderspolitiken inom sin sektor.

ansöka om finansiering av projekt som syftar till att öka möjligheterna till arbete och utbildning för personer med funktionsnedsättning.

Hjälpmedelinstitutet har under de senare åren startat flera utvecklingsprojekt för ny IT-teknik. HI arrangerar sen ett tjugotal år årligen seminarier och utställning kring ny informations- och kommunikationsteknik för personer med funktionsnedsättning.

I en rapport som överlämnades till regeringen hösten 2009 lade Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) fram ett förslag till handlingsplan för e-inkludering i rapporten "Rätt från början". Flera åtgärder från handlingsplanen är redan implementerade inom olika politikområden.

Regeringen har redogjort för riksdagen⁵⁰ hur tillgängligheten och användbarheten till offentliga webbplatser ska öka. Kunskapen och beställarkompetensen kring tillgänglighet och användbarhet ska stärkas i anslutning till offentliga upphandlingar av e-tjänster.

Artikel 10 Rätten till liv

Rätten till liv finns bland annat skyddad i artikel 2 i Europakonventionen, som gäller som lag i Sverige. I regeringsformen⁵¹ liksom i tilläggsprotokoll 6 och 13 till Europakonventionen finns ett förbud mot dödsstraff. Sverige har också ratificerat det andra fakultativa protokollet till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen

Staten har, genom Myndigheten för samhällsskydd och beredskap⁵² (MSB), ett övergripande nationellt ansvar för skydd och säkerhet för alla som befinner sig i *risksituationer* inklusive personer med funktionsnedsättning. I arbetet med såväl förebyggande åtgärder som operativa insatser liksom larm om nödsituation behövs kunskap om olika funktionsnedsättningar. All räddningstjänstpersonal får i sin grundutbildning en kompetens för att identifiera, förstå och hantera personer med funktionsnedsättning i en nödsituation. Det har visat sig att denna del av grundutbildningen behöver fördjupas och förlängas då komplexiteten i uppgiften särskilt har uppmärksamats. Särskilt behöver grundutbildningen förstärkas vad avser villkoren för olika typer av funktionsnedsättningar.

Ett samarbete mellan räddningstjänstmyndigheter och handikapporganisationer planeras för att specifikt samla gemensamma kunskaper kring materiel och utrustning för räddning av personer med funktionsnedsättning i en nödsituation.

⁵⁰ rskr. 2009/10:166 Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt.

⁵¹ Regeringsformen, 2 kap. 4 §.

⁵² MSB har ansvar för skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar.

Planering och genomförande av en räddningsinsats är huvudsakligen en kommunal angelägenhet.

MSB ska kunna medverka med insatser i Sveriges internationella humanitära verksamhet och får delta i räddnings- och katastrofinsatser vid katastrofer i andra länder som fordrar omedelbara åtgärder.

Regeringen (Utrikesdepartementet) utformar svensk biståndspolitik. Avseende humanitärt bistånd och om genomförandet av regeringen beslutade strategier, som ligger till grund för utvecklingssamarbetet, samråder Utrikesdepartementet med Sida⁵³.

Sida har arbetat fram en handlingsplan ”Mänskliga Rättigheter för Personer med Funktionsnedsättning”. Den går ut på att de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning skall respekteras och deras möjligheter och förutsättningar att förbättra sina levnadsvillkor i de länder Sverige bedriver utvecklingsarbete i ska stärkas. Se artikel 32.

Det finns ett behov av att utveckla kunskapen och stödet till personer med funktionsnedsättning på plats under en insats av humanitär hjälp. Sida samarbetar med MSB och med Svenska handikapporganisationernas internationella utvecklingssamarbete⁵⁴ (Shia) som erbjuder sin expertis för hur det humanitära biståndet ska kunna utformas i en akut krissituation. I ett senare skede kan samhället åter byggas upp, i dialog med handikapporganisationer, så att det blir tillgängligt för alla människor. Samarbete mellan MSB och Handicap International⁵⁵ har inletts.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Regeringen har givit *Brottsförebyggande rådet*⁵⁶ (BRÅ) i uppdrag att kartlägga den kunskap som finns om våld mot personer med funktionsnedsättning, att identifiera vilken kunskap som saknas samt att redogöra för möjliga vägar för att förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning. BRÅ överlämnade rapporten⁵⁷ *Våld mot personer med funktionshinder* i november 2007. Rapporten lyfter särskilt fram tre teman: osynlighet, sårbarhet och beroende. Särskilt angeläget är det att fylla kunskapsluckor som rör utsattheten bland män och bland personer som har svårt att själva berätta om sin utsatthet. Dessutom behövs kunskap som gör det möjligt att identifiera eventuella högriskgrupper och ökad kunskap bland praktiker inom vård och omsorg och rättsväsende om våld och funktionsnedsättning. En serie förslag på förebyggande åtgärder presenteras utifrån samtal med nyckelpersoner på området.

⁵³ Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete.

⁵⁴ Shia – Solidarity, Human Rights, Inclusion, Accessibility (engl).

⁵⁵ Fransk NGO.

⁵⁶ Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är ett centrum för forsknings- och utvecklingsverksamhet inom rättsväsendet. Rättsväsendet består av myndigheter som polisen, åklagarna, domstolarna och kriminalvården.

⁵⁷ (2007:26).

Rapporten finns tillgänglig på BRÅ:s hemsida även i en lättläst och en teckentolkad version.

Varje år beviljar *Brottsoffermyndigheten*⁵⁸ genom Brottsofferfonden medel till forskning om brottsoffer. Myndigheten har exempelvis finansierat forskning som syftar till ökad kunskap om barn med inlärningssvårigheter och intellektuell funktionsnedsättning. Ett projekt har bedrivits för att utveckla en checklista för rättsväsendet när barn med funktionsnedsättning misstänks vara brottsoffer. Ytterligare en studie har gjorts som avser att belysa hur Barn- och ungdomshabiliteringen anmäler våld mot barn med funktionsnedsättning till socialnämnden.

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Om utbildning (*punkt 2*) se under artikel 5.

Från och med 2010 ska landets samtliga *domstolar* vara tillgängliga för alla, även besökare med funktionsnedsättning. De domstolslokaler som nybyggts eller renoverats under 2000-talet har anpassats efter dagens krav på tillgänglighet. Vad gäller övriga domstolslokaler åtgärdas eventuella brister som identifierats vid den inventering som genomförts av Domstolverket. I samband med huvudförhandling i domstol finns möjlighet till tolkning för personer med syn- och hörselnedsättning. Ersättning för tolk betalas av allmänna medel.

På samtliga *tingsrätter* och hovrätter finns vittnesstödsverksamhet. Verksamheten bidrar till lugnare och tryggare målsäganden och vittnen.

Många som blir kallade till rättegång kan behöva stöd inför huvudförhandlingen eftersom det ofta är deras första kontakt med en domstol. Brottsoffermyndigheten har därför tagit fram ett lättbegripligt utbildningsmaterial som den som ska till rättegång själv kan använda för att förbereda sig. Den webbaserade Rättegångsskolan finns tillgänglig sedan mars 2008 (www.rattegangsskolan.se eller www.courtintroduction.se). Rättegångsskolans främsta målgrupp är brottsoffer som kallats till rättegång som målsägande, men kan även användas av vittnen och tilltalade. Rättegångsskolan bidrar till att öka rätts säkerheten. Användaren kan själv bestämma när, var och hur stor del av Rättegångsskolan hon eller han ska gå.

Vidare är Brottsoffermyndighetens växelnummer kopplat till en tjänst som riktar sig till personer som på grund av funktionsnedsättning kan behöva stöd för att genomföra talsamtal. Tjänsten ger tillgång till en förmedlare som i ett trepartssamtal repeterar svårförståeligt tal, ger minnesstöd och/eller hjälper personer med skriv- och lässvårigheter att göra minnesanteckningar. Tjänsten är en nationell och kostnadsfri tjänst öppen för alla.

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

⁵⁸ Brottsoffermyndighetens uppgift är att främja alla brottsoffers rättigheter, uppmärksamma deras behov och intressen samt vara ett informations- och kunskapscentrum för brottsofferfrågor. Myndigheten ska bl.a. samla in och sprida information och forskningsresultat för att bidra till ett bättre bemötande och behandling av brottsoffer.

Också när det gäller bestämmelserna om frihet och personlig säkerhet innebär svensk lagstiftning garantier för att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra åtnjuter rätt till frihet och personlig säkerhet, att de inte berövas sin frihet olagligen eller godtyckligt och att enbart förekomst av funktionsnedsättning inte rättfärdigar frihetsberövande.

Varken socialtjänstlagen⁵⁹ (SOL) eller lagen⁶⁰ om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) innehåller något tvång. Det finns visserligen lagstiftning som innehåller behandling utan samtycke, men sådana inskränkningar i den personliga friheten är kringgärdade av strikta regler, se vidare under artikel 17.

För att främja full delaktighet, icke diskriminering och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning, har Sverige avvecklat allt institutionsboende för personer med funktionsnedsättning och byggt upp stöd och service i samhället. Avvecklingsprocessen inleddes på 1980-talet med att inte placera några barn på institution. Avvecklingen när det gäller vuxna varade under en tioårsperiod och avslutades under 1999. Exempel på stöd och service, för att kunna leva självständigt i samhället, är bland annat bistånd enligt SOL och stöd och service enligt LSS, se vidare artikel 19.

För personer med funktionsnedsättning som på grund av att de begått brott berövats sin frihet, gäller samma regler som för andra.

Den nya fängelse- och häkteslagstiftningen⁶¹, som träder i kraft den 1 april 2011 ska säkerställa varje individs rätt till en rättssäker och individuellt anpassad straffverkställighet.

Artikel 15 Rätten att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

När det gäller rätten att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning kan till en början sägas att den svenska regeringsformen föreskriver att dödsstraff inte får förekomma och att varje medborgare är skyddad mot kroppsstraff. Han eller hon är också skyddad mot tortyr och mot medicinsk påverkan i syfte att framtvinga eller hindra yttranden. Varje medborgare är enligt regeringsformen vidare gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i andra fall och skyddad mot frihetsberövande.

Sverige har tillträtt åtskilliga konventioner för förebyggande av tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, både på FN-nivå och

⁵⁹ SFS 2001:453.

⁶⁰ SFS 1993:387.

⁶¹ Proposition 2009/10:135.

på regional nivå. Regeringen har en nära dialog med tre expertkommittéer inom ramen för dessa konventioner.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna – som gäller som lag i Sverige – innehåller i artiklarna 2–5 en rad bestämmelser om rätt till liv, förbud mot tortyr, förbud mot slaveri och tvångsarbete och rätten till frihet och säkerhet.

Artikel 16 Rätten att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Regeringen har uppmärksammat att personer med funktionsnedsättning har en särskilt utsatt situation när det gäller att utsättas för våld och övergrepp. Socialstyrelsen har inom sin tillsynsverksamhet funnit att så kallade tvångsåtgärder som saknar lagstöd har använts inom boende för personer med funktionsnedsättning. Det är förhållanden som blivit kända efter anmälan och oanmäld inspektion.

Regeringen har infört samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten⁶². Reformen innebär att ansvaret för tillsyns- och tillståndsverksamhet enligt socialtjänstlagen och LSS från och med 2010 förts över till Socialstyrelsen och där samordnas med tillsynen av hälso- och sjukvården. Tillsynsreformen innebär en ambitionshöjning där olika verksamheter för bland annat personer med funktionsnedsättning ska inspekteras och granskas av tillsynsmyndigheten oftare än tidigare och att även oanmälda tillsynsbesök ska ske. Tillsynsmyndigheten befogenheter har också stärkts. Reformen är ett led i att kraftfullare se till att intentionerna i gällande lagstiftning och regelverk efterlevs och att olämpliga vård- och arbetsmetoder inte används.

För att stödja huvudmännens kvalitetsarbete i insatserna inom socialtjänsten stödjer regeringen också utvecklingen av evidensbaserad praktik som innebär att den som behöver samhällets insatser ska erbjudas hjälp som bygger på bästa tillgängliga kunskap. De metoder som socialtjänsten använder ska vara till nytta för och anpassas till den enskilde brukaren. I evidensbaserad praktik integreras:

- den för tillfället bästa vetenskapliga kunskapen om insatsers effekter
- brukarens erfarenheter och förväntningar
- den lokala situationen och omständigheter och
- den professionelles expertis.

I dialog mellan brukaren och den professionelle vägs kunskapskällorna samman. Det ska råda transparens så att brukaren har insyn i besluten och vet på vilka grunder besluten fattas. Det är viktigt dels för rättssäkerheten och dels av etiska skäl. Metoden används bland annat i samband med våldsutsatta kvinnor och deras barn.

Förutom en tydligare och effektivare tillsyn och stöd till utvecklingen av evidensbaserad praktik inom socialtjänsten har regeringen den senaste tiden genomfört en del förändringar och arbetat fram en övergripande handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer⁶³. Se artikel 6.

⁶² Proposition 2008/09:160.

⁶³ skr. 2007/08:39

Av den nationella tillsyn som länsstyrelserna genomförde tillsammans med Socialstyrelsen under 2008-2009 framgick att det i många kommuner saknas skyddat boende för våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning. Sedan socialtjänstlagen ändrades 2007 för att tydliggöra socialnämndens skyldighet att särskilt beakta brottsoffers behov av stöd och hjälp, framför allt när det gäller kvinnor och barn som bevittnat våld har flera åtgärder vidtagits. Socialstyrelsen har t.ex. tagit fram allmänna råd⁶⁴ och bedömningsinstrument. Samtliga insatser som vidtagits omfattar alla våldsutsatta kvinnor, även särskilt utsatta grupper, till exempel kvinnor med funktionsnedsättning eller med missbruk och oavsett i vilken kommun de bor.

Handikapporganisationerna har en viktig roll i att bygga upp och förmedla kunskap även i denna fråga. Därför har regeringen givit organisationerna 2 miljoner kronor till projekt för att förebygga våld mot kvinnor med funktionsnedsättning och/eller projekt som ger stöd till dem som har utsatts för våld. Projekten har bland annat ökat medvetenheten om utsattheten bland kvinnor med funktionsnedsättning samt förbättrat kontakten mellan handikapprörelsen och kvinnojourer. Socialstyrelsen har vidare enligt regeringens uppdrag tagit fram utbildningsmaterial som belyser problemet med våld som riktas mot kvinnor med funktionsnedsättning.

Åklagarmyndigheten tar i åklagarnas grundutbildning och vidare/specialistutbildningar upp frågor om bemötande av olika brottsoffer och i vidare/specialistutbildningarna inklusive bemötande av ungdomar och barn med någon funktionsnedsättning. I ärenden med brottsoffer som har funktionsnedsättning, som haft någon betydelse i sammanhanget, utgör detta som regel grund för att åklagaren åberopar skärpt straff. Det kan också inverka på bedömningen i ansvars- som skadestandsfrågan.

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

De rättigheter och friheter som tillkommer personer i Sverige skyddas främst i tre grundlagar: regeringsformen⁶⁵, tryckfrihetsförordningen⁶⁶ och yttrandefrihetsgrundlagen⁶⁷. Regeringsformen slår fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Regeringsformen innehåller dessutom en uppräkningslista av mänskliga rättigheter och friheter, av vilka vissa anses vara absoluta. Det innebär att inga begränsningar tillåts.⁶⁸

⁶⁴ Allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld (SOSFS 2009:22).

⁶⁵ SFS 1974:152.

⁶⁶ SFS 1949:105.

⁶⁷ SFS 1991:1469.

⁶⁸ De absoluta rättigheterna är t.ex. religionsfrihet, skydd mot tvång från myndigheter att sprida en åsikt i ett politiskt, religiöst, kulturellt eller liknande samband, skydd mot tvång att delta i möten för

Utöver de absoluta rättigheterna fastställer de tre grundlagarna också ett antal mänskliga rättigheter och friheter som, under vissa omständigheter, kan begränsas i lag.⁶⁹ Sådana inskränkningar är emellertid i sig föremål för begränsningar.

All hälso- och sjukvård i Sverige är med några få undantag frivillig för patienten enligt Regeringsformen⁷⁰. Det skydd för medborgarnas fri- och rättigheter som föreskrivs i regeringsformen och följer av annan svensk lagstiftning gäller för alla på samma villkor, det vill säga inklusive personer med funktionsnedsättning. Hälso- och sjukvården ska, enligt hälso- och sjukvårdslagen⁷¹, bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet. Hälso- och sjukvården ska också tillgodose patientens behov av kontinuitet och säkerhet i vården. Vården och behandlingen ska så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten. Olika insatser för patienten ska samordnas på ett ändamålsenligt sätt.

Även inom vården begränsas regler som medger intrång i människors privatliv till att vara så få som möjligt och innebära så små inskränkningar som möjligt.

Det finns dock möjlighet till behandling mot patientens vilja och olika sätt att inskränka rättigheterna för personer med psykisk funktionsnedsättning. Men sådana inskränkningar är kringgärdade av strikta regler och kan underkastas prövning av domstol. Det får bara ske med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT)⁷², lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV)⁷³ samt Smittskyddslagen. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att genom aktiv och effektiv tillsyn stärka patient- och rättssäkerheten enligt dessa lagar.

Under 2008 tillsatte regeringen en utredning⁷⁴ som har i uppdrag att genomföra en totalöversyn av psykiatrins tvångsvårdslagsstiftning, dvs. lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård. Utredningen ska exempelvis behandla frågor som handlar om vilka förutsättningar som ska gälla för intagning till psykiatrisk tvångsvård och hur lagstiftningens struktur kan förenklas och förtydligas.

I uppdraget ingår frågan om en alternativ verkställighetsform för personer som har begått brott och som har en utvecklingsstörning, autism eller liknande tillstånd eller en hjärnskada som förvärvats i vuxen ålder. När det gäller dessa personer föreslog en tidigare utredning att det skulle införas en alternativ verkställighetsform av fängelse,

åsiktsbildning, att tillhöra en politisk sammanslutning, en religiös församling eller annan sådan sammanslutning.

⁶⁹ De omfattar yttrandefrihet, inklusive informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet, rätten till skydd mot berövande av personlig frihet, rätt till utbildning, rätt till egendom och rätt till privatlivets helgd.

⁷⁰ SFS 1974:152, 2 kap. 6§.

⁷¹ SFS 1982:763, 2a §.

⁷² SFS 1991:1128.

⁷³ SFS 1991:1129.

⁷⁴ Psykiatrilagsutredningen, S2008:09.

slutet boende. Den nya utredningen ska fördjupa analysen och lämna förslag till vilken huvudman – staten eller landstingen – som bör svara för verkställigheten av slutet boende. Utredningen ska slutredovisa sitt uppdrag senast den 30 april 2011.

Den 1 september 2009 infördes en ny vårdform – öppen psykiatrisk tvångsvård i lagen om psykiatrisk tvångsvård respektive öppen rättspsykiatrisk vård i lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV). Den nya vårdformen får bedrivas utanför sjukvårdsinrättning och förutsätter bland annat att patienten behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård.

Avsikten med den nya vårdformen är att den ska innebära så få inskränkningar som möjligt i den enskildes frihet samtidigt som hälso- och sjukvården ges förutsättningar att kontrollera vården utanför sjukvårdsinrättningen genom att villkor ska föreskrivas för vården. Härigenom ges bättre förutsättningar för en individanpassad utslussning och rehabilitering till ett liv utanför sjukvårdsinrättningen. Det kan förutses att behovet av återkommande återintagningar i tvångsvård minskar. De inskränkningar av självbestämmande, integritet och värdighet som nu nämnda villkor innebär för en patient måste vägas mot de positiva effekter som kan uppstå för patientens hälsa och livskvalitet när han eller hon ges vård ute i samhället istället för på sjukvårdsinrättningen.

I Sverige förekommer inget tvång när det gäller sterilisering. Enligt steriliseringslagen⁷⁵ får sterilisering utföras på personer över 25 år på egen begäran samt på person mellan 18–25 år om Socialstyrelsen ger sitt tillstånd. Se vidare under artikel 16.

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Regeringsformen föreskriver⁷⁶ att ingen medborgare får landsförvisas eller hindras att resa in i riket. Ingen medborgare som är eller har varit bosatt i riket får heller berövas sitt medborgarskap i annat fall än då han samtidigt, efter uttryckligt samtycke eller genom att inträda i allmän tjänst, blir medborgare i en annan stat. Varje medborgare är tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna detta.

I lagen⁷⁷ om svenskt medborgarskap regleras förutsättningarna för förvärv av svenskt medborgarskap vid födelsen, genom adoption, genom föräldrarnas äktenskap, genom anmälan och efter ansökan (naturalisation). I lagen regleras vidare förlust av svenskt medborgarskap och befrielse från svenskt medborgarskap. I regelverket görs inga undantag på grund av funktionsnedsättning eller liknande omständighet. Passlagen⁷⁸ föreskriver en rätt för svensk medborgare att på ansökan erhålla vanligt pass. Detta får endast återkallas på grunder som anges i lagen. Några särbestämmelser för t.ex. personer med funktionsnedsättning finns inte.

⁷⁵ SFS 1975:580.

⁷⁶ SFS 1974:152, 2 kap. 7 §.

⁷⁷ SFS 2001:82.

⁷⁸ SFS 1987:302.

Folkbokföringslagen⁷⁹ föreskriver att ett barn som föds levande i Sverige ska folkbokföras om modern är folkbokförd eller om fadern är folkbokförd och vårdnadshavare. Även ett barn som föds levande utom landet av en kvinna som är folkbokförd ska folkbokföras. Även den som flyttar in i landet ska under vissa förutsättningar folkbokföras. För varje folkbokförd person fastställs ett personnummer som identitetsbeteckning.

Namnlagen⁸⁰ har föreskrifter om förvärv av efternamn vid födseln och att varje barn ska ges ett eller flera förnamn som ska anmälas inom tre månader från födseln till Skatteverket. Reglerna gäller alla barn utan åtskillnad.

Det kan tilläggas att även om det föreligger formella förutsättningar för fri rörlighet, och rätten till detta t.o.m. är garanterade i lag, kan personer med funktionsnedsättning rent praktiskt ha svårigheter att röra sig lika fritt som andra. Det handlar då om brister i den fysiska miljön och att transportmedlen ännu inte fullt ut är tillgängliga. Det krävs också att de personer som är i behov av stöd får detta stöd vid t.ex. en flytt till en ny bosättningsort.

I lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade regleras stöd i form av t.ex. personlig assistent och gruppboende. Den som önskar flytta har enligt lagen möjlighet att söka förhandsbesked vad gäller dennes rätt till insatser i den nya kommunen. I socialtjänstlagen regleras stöd som t.ex. särskilt boende och hemhjälp. Den enskilde har rätt till stöd enligt lagen i den kommun som hon eller han vistas i.

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Enligt socialtjänstlagen⁸¹ ska samhällets socialtjänst, som kommunerna ansvarar för, på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor samt aktiva deltagande i samhällslivet. Verksamheten ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Socialtjänstlagen är både en rättighetslag och en **skyldighetslag**. Enligt lagen har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt, rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning⁸² och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

1994 genomfördes en social reform med kompletterande lagstiftning. Bland annat infördes lagen⁸³ om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och lagen⁸⁴ om assistansersättning. LSS är en rättighetslag som ska garantera personer med om-

⁷⁹ SFS 1991:481.

⁸⁰ SFS 1982:670.

⁸¹ SFS 2001:453, 1 kap. 1 §.

⁸² SFS 2001:453, 4 kap. 1 §.

⁸³ SFS 1993:387.

⁸⁴ SFS 1993:389.

fattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor och att de får den hjälp de behöver samt att de kan påverka vilket stöd och vilken service de får. För att bli beviljad en insats enligt LSS måste man tillhöra någon av de tre personkretsar som närmare preciseras i lagens 1 §. Den omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd, personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, eller personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. Enligt lagens 6 § ska verksamheten vara av god kvalitet och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges.

Rättighetslagstiftning inom det sociala området ger möjlighet att överklaga ett beslut om socialt bistånd enligt SoL eller en insats enligt LSS alternativt om en person fått avslag på ansökan om en insats eller har klagomål på insatsens kvalitet.

LSS omfattar tio definierade insatser (9 §); rådgivning och annat personligt stöd, biträde av personlig assistent, ledsagarservice, biträde av kontaktperson, avlösarservice i hemmet, korttidsvistelse utanför det egna hemmet, korttidstillsyn för skolungdom över 12 år, som innebär att skolungdom över 12 år ska kunna få tillsyn före och efter skoldagen samt under skolloven. Vidare finns insatsen boende i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar som innebär att barn och ungdomar som inte kan bo hos sina föräldrar har rätt att bo i en annan familj eller i en bostad med särskild service. Denna insats ska vara ett komplement till föräldrahemmet både för barn som kan bo hos föräldrarna en del av tiden och för dem som inte kan bo hemma alls. En annan insats är bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna. Boendet kan utformas på olika sätt, men de vanligaste formerna är gruppboende och serviceboende. Den enskilde kan också ha rätt att få en särskilt anpassad bostad anvisad av kommunen.

För personer med vissa funktionsnedsättningar som är i yrkesverksam ålder, som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig, finns insatsen daglig verksamhet.

En av de tio insatserna, biträde av *personlig assistent*, är ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder är i behov av hjälp med sina grundläggande behov. Med grundläggande behov menas hjälp med den personliga hygien, måltider, att klä sig, att kommunicera med andra. Lagen om assistansersättning (LASS) innebär att den enskilde själv bestämmer hur assistansen ska vara organiserad. Han eller hon kan själv vara arbetsgivare och anställa en eller flera assistenter eller tillsammans med andra personer med funktionsnedsättning bilda en förening eller ett kooperativ som blir arbetsgivare för flera assistenter alternativt anlita ett företag eller en organisation för hjälp med arbetsgivaransvaret.

Andra exempel på stöd är bidrag till bostadsanpassning, rehabiliteringscenter för personer med synnedsättning respektive hörselnedsättning samt öppenvård för personer med psykiska funktionsnedsättningar samt bilstöd.

Bilstöd utgår för anpassning och anskaffning av personbil, motorcykel eller moped. Fordonet ska fungera som ett hjälpmedel vid försörjning men också möjliggöra ett aktivt, självständigt och oberoende liv för personer med funktionsnedsättning. Ett väl fungerande bilstöd har därför stor funktionshinderpolitisk betydelse då det leder till ökad delaktighet och frihet för dem som inte kan nyttja allmänna kommunikationer.

Regeringen har också, i syfte att uppnå ökad insyn och större valfrihet för den enskilde uppmuntrat kommunerna att utveckla ett system för öppna jämförelser och infört en lag⁸⁵ som gör det möjligt för ett ökat antal utförare att i konkurrens erbjuda sina tjänster inom socialtjänsten.

Artikel 20 Personlig rörlighet

Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken⁸⁶ 2000–2010, fastslår att samhället ska utformas så att människor med funktionsnedsättning blir fullt delaktiga. Staten med dess myndigheter ska vara ett föredöme i arbetet. För att främja statliga myndigheters genomförande av handikappolitiken infördes förordningen⁸⁷ om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Med förordningen gavs samtliga statliga myndigheter ett ansvar att utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen. För att åstadkomma full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning ska myndigheterna verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighetsarbetet kräver struktur och systematik, myndigheterna ska därför enligt förordningen genomföra inventeringar och utarbeta handlingsplaner.

År 2006 uppmärksammade regeringen att arbetet för ökad tillgänglighet behövde intensifieras. Regeringen arbetade då fram en strategi i syfte att nå uppsatta mål. Regeringen involverade Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) i arbetet. En gemensam strategi, som antogs i september 2008 innehåller insatser inom tre prioriterade områden; tillgänglig kollektivtrafik, tillgänglig statsförvaltning och enkelt avhjälpna hinder. Med strategin inleddes ett nära samarbete mellan regeringen och SKL för att få kommuner och landsting att öka takten i arbetet för att förbättra tillgängligheten.

Många *trafiksinaler* sänder ut akustiska signaler samt har taktill markering. Akustisk signal med långsam pulsfrekvens anger att rött ljus visas i gångsignalen och akustisk signal med snabb pulsfrekvens anger att grön signal visas. Snabb pulsfrekvens med

⁸⁵ SFS 2008:962

⁸⁶ Proposition 1999/2000:79.

⁸⁷ Förordning 2001:526.

avbrott anger att växling till rött ljus är omedelbart förestående. Taktil markering anger gångriktning samt övergångsställets utformning för synskadade.

Hjälpmiddelsinstitutet har initierat utvecklingsaktiviteter inom rörelsehinderområdet. Se artikel 26.

Möjligheten att ha en ledarhund ökar synskadades oberoende och minskar behovet av stöd och hjälp i andra former. För att få till stånd rättsäkerhet i tilldelningen av ledarhundar och för att öka antalet ledarhundar har riksdagen efter förslag från regeringen⁸⁸ under 2005 beslutat att reglera verksamheten och att införa ett upphandlingsförfarande i utbudet av ledarhundsproduktion. De nya reglerna gäller från den 1 januari 2006.

Det finns omkring 300 ledarhundar i Sverige. Alla ledarhundar ägs av Synskadades Riksförbund (SRF). Synskadade personer som vill ha en ledarhund, lämnar in en ansökan till landstingets syncentral som i sin tur kontaktar SRF. En av SRFs konsulenter bedömer om den sökande uppfyller kriterierna för att tilldelas en ledarhund och om en ledarhund skulle innebära en större frihet och ett ökat oberoende för den sökande. Därefter börjar arbetet med att finna en lämplig hund. Hjälpmiddelsinstitutet genomför från och med 2006 upphandling av ledarhundar för synskadade på uppdrag av SRF.

Regeringen har gett Hjälpmiddelsinstitutet i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen genomföra en treårig försöksverksamhet med service- och signalhundar. Personer med funktionsnedsättning, som själva äger en hund har möjlighet att, efter en läkares bedömning av nyttan i det enskilda fallet, få hjälp att träna ekipaget (hund och ägare). Det kan till exempel vara en person med epilepsi eller svår diabetes, då hundarna kan förvarna inför ett anfall. Personer med rörelsehinder kan få hjälp med apportering av föremål. Försöken har visat sig ha positiv inverkan på välbefinnandet hos personer med funktionsnedsättning.

Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

I Sverige är genom regeringsformen⁸⁹ varje medborgare tillförsäkrad yttrandefrihet gentemot det allmänna. Yttrandefriheten innebär frihet att i tal eller skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. I yttrandefrihetsgrundlagen är vidare varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad rätt att i olika medier uttrycka tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst.

Grundlagens yttrandefrihet inbegriper också en offentlighetsprincip. Denna princip reglerar bland annat allmänhetens tillgång till offentliga handlingar, bestämmelser om

⁸⁸ Proposition 2004/05:84.

⁸⁹ SFS 1974:152, 2 kap. 1 §.

källskydd, rätten att vidarebefordra och publicera information samt allmänhetens tillgång till domstolsförhandlingar samt till möten hos beslutsfattande församlingar.

Regeringen har vidtagit olika åtgärder för att den *information* som erbjuds allmänheten även ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Bland annat har riktlinjer utarbetats för tillgänglighet enligt förordningen om statliga myndigheters ansvar för genomförande av handikappolitiken. I riktlinjerna beskrivs vilka krav på tillgänglighet som ställs inom sex områden: skriftlig information, webbplats och e-tjänster, film och TV/video, telefonsamtal, korrespondens och meddelanden samt möten och konferenser för att alla ska kunna ta del av informationen.

I Lagen⁹⁰ om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk finns sedan några år tillbaka teknikneutrala bestämmelser som garanterar att personer med funktionsnedsättning kan få del av upphovsrättsligt skyddade verk. Bestämmelserna innebär bland annat att var och en får framställa exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk i blindskrift men även digital teknik får användas. Framställning av ljudupptagningar, det vill säga så kallade talböcker, förutsätter dock ett särskilt beslut från regeringen. Sedan den 1 juli 2005, då de nya bestämmelserna trädde i kraft, har regeringen årligen gett cirka 200 sådana tillstånd till olika bibliotek och organisationer.

Nya former för informationsinhämtning och kommunikationsmönster skapar möjligheter till ökad delaktighet för personer med funktionsnedsättning, men riskerar också att verka utestängande för vissa personer med funktionsnedsättning. I den IT-politiska propositionen som riksdagen antog i januari 2006 läggs stor tonvikt vid vissa särskilda åtgärder för delaktighet i informationssamhället för personer med funktionsnedsättning, bland annat fortsatta försök med teckentolkning via mobiltelefon. Regeringen följer noga utvecklingen av e-tillgänglighet och utreder för närvarande en framtida struktur för uppföljning av e-tillgängligheten. Se artikel 30.

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Den svenska regeringsformen skyddar medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. Några av dessa fri- och rättigheter får i viss utsträckning begränsas genom lag. Godtyckligt eller olagligt ingripande i den enskildes privatliv, familjeliv, hem m.m. som denna artikel vill skydda medborgarna mot får därför inte förekomma i Sverige. Detta lagliga skydd gäller givetvis alla medborgare oavsett om de har funktionsnedsättning av något slag eller inte. Sekretesslagen⁹¹ innebär ett skydd för sekretessen av personuppgifter och uppgifter om hälsa och rehabilitering för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra. Samma skydd gäller enligt den särskilda personuppgiftslagen⁹² och de särskilda personuppgiftslagar som har meddelats på olika områden i anslutning till denna. Se även artikel 19 och artikel 25.

Artikel 23 Respekt för hem och familj

⁹⁰ SFS 1960:729.

⁹¹ SFS 1980:100.

⁹² SFS 1998:204, 6 kap. 2 a §.

Den svenska lagstiftningen gör inga undantag för personer med funktionsnedsättning i frågor som gäller äktenskap, familj, föräldraskap och personliga förbindelser. Det gäller också rätten att bestämma antalet barn, ha tillgång till information om familjeplanering och att få behålla sin fertilitet på samma villkor som andra. Se artikel 25.

I den svenska lagstiftningen är det också säkerställt att människor med funktionsnedsättning har rättigheter och skyldigheter när det gäller förmynderskap eller godmanskap för barn, vårdnad om barn och adoption.

Alla barn i Sverige kallas efter födelse och hemkomst till barnavårdscentral eller motsvarande för regelbunden kontroll. Föräldrarna får i samband därmed råd och stöd för barnets skötsel.

I den inledande bestämmelsen i föräldrabalkens⁹³ kapitel om vårdnad, boende och umgänge föreskrivs att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Vidare framgår av balken att barnets bästa ska komma i främst rummet vid avgörande av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. När åtgärder rör barn ska det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver, SoL⁹⁴. I föräldrabalken⁹⁵ hänvisas till bestämmelser i SoL om rätten för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden.

I föräldrabalken och i lagen⁹⁶ med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är det noga reglerat under vilka förutsättningar ett barn får skiljas från sina föräldrar mot deras vilja. Sådant avskiljande får endast göras när det anses nödvändigt för barnets bästa, och det kan underställas rättslig överprövning. Inte i något fall får ett barn skiljas från sina föräldrar på grund av barnets eller den ena eller båda föräldrarnas funktionsnedsättning.

I SoL⁹⁷ läggs också omfattande skyldigheter fast för socialnämnden att verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden och bland annat i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

När ett barn behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna ska det, enligt SOL, i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan när-

⁹³ SFS 1949:381.

⁹⁴ SFS 2001:453, 1 kap. 2 §.

⁹⁵ SFS 1949:381, 6 kap.14 §.

⁹⁶ SFS 1990:52.

⁹⁷ SFS 2001:453, 5 kap. 1 §.

stående. När detta inte är lämpligt eller möjligt, ska socialnämnden sörja för att barnet tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

I fråga om ansvaret för barns fostran bedöms gällande lagar tillräckliga. Många barn och ungdomar med funktionsnedsättningar behöver dock stödinsatser för att utveckla sina förmågor. Insatserna kan komma från förskolan, skolan, barn- och ungdomshabiliteringen, syn- och hörcentralen eller någon annan verksamhet. Landsting och kommun har skyldigheter att erbjuda stöd och behandling inom områdena habilitering/rehabilitering (logoped, sjukgymnast, etc.) och resurser inom förskola/skola m.m.

Riksförbundet FUB har uppmärksammat regeringen på en liten grupp barn (cirka 7000 barn), som har en kombination av omfattande utvecklingsstörning, olika fysiska funktionsnedsättningar samt med omfattande medicinska insatser. Dessa barn har enligt FUB mycket specifika behov. Det stora flertalet av de berörda familjerna lever i en utsatt situation och uttrycker stort behov av ett strukturerat stöd. Mot denna bakgrund avser regeringen ge Socialstyrelsen i uppdrag att belysa organisationen av huvudmännens resurser och beskriva hur samordning av information om insatser till målgruppen utformas. Socialstyrelsen ska sedan i samverkan med huvudmännen föreslå hur nuvarande stöd på nationell basis kan vidareutvecklas. Stödet ska utformas med bibehållen ansvarsfördelning och på ett sätt som möjliggör att kostnaden för verksamheten långsiktigt ska kunna bäras av de landsting och kommuner som behöver det.

Handikappförbunden (HSO) kartlägger för närvarande hur delaktighet och självbestämmande för barn och ungdomar med behov av habiliterande aktiviteter kan förbättras, och därmed öka deras förutsättningar för ett självständigt liv. Se artikel 7.

För att förbättra det generella stödet till föräldrar genomför Folkhälsoinstitutet på uppdrag av regeringen för närvarande en nationell satsning i syfte att förbättra samspelet mellan barn och föräldrar och därigenom främja ungas hälsa. Målet är att minska risken för många hälsoproblem hos unga, bland annat psykisk ohälsa. Stödet stärker föräldrarna i deras viktiga roll och bidrar till bättre kommunikation mellan förälder och barn. Angående barns möjlighet att påverka, se även artikel 7. Angående social trygghet, se artikel 28. Angående sterilisering, se artikel 17.

Artikel 24 Utbildning

Det svenska utbildningsväsendet utgår från inkluderingsprincipen. De flesta barn och ungdomar med funktionsnedsättningar får således sin utbildning inom ramen för de reguljära utbildningsformerna. Endast 1,7 procent av alla elever inom barn- och ungdomsutbildningen får sin undervisning utanför de reguljära utbildningsformerna dvs. i särskolan eller specialskolan.

Enligt skollagen⁹⁸ ska alla barn och ungdomar (flickor och pojkar), oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till

⁹⁸ SFS 2010:800.

utbildning i skolväsendet. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. Hemkommunen är skyldig att anordna kostnadsfri skolskjuts för eleverna i grundskolan och under vissa förutsättningar även i gymnasieskolan.

Skolplikt gäller för alla barn och varar i nio år från att barnet fyller sju år. Skolväsendet omfattar också förskola som kommunerna ska erbjuda barn från ett års ålder i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller barnets eget behov. Kommunen är också skyldig att erbjuda alla barn minst 525 avgiftsfria timmar i förskolan om året från och med höstterminen det år barnet fyller tre år. Ett system med maxtaxa inom förskolan tillämpas också. Ingen familj ska av ekonomiska skäl behöva avstå från att låta sitt barn delta i förskolans verksamhet. Kommunerna beslutar om hur verksamheten ska organiseras utifrån lokala förutsättningar, barnets behov och föräldrarnas önskemål.

Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning kan tas emot i *grundsärskolan*. Dessa elever kan också gå vidare till *gymnasiesärskolan*. Undervisningen i grund- och gymnasiesärskolan utgår från särskilda styrdokument där hänsyn tas till elevernas särskilda förutsättningar. Särskolan kan också vara mer eller mindre integrerad med grund- eller gymnasieskolan.

Det finns tre rikstäckande och fem regionala *specialskolor* som drivs av staten. Specialskolan omfattar i dag omkring 500 elever. De regionala skolorna erbjuder utbildning motsvarande grundskolan för elever med dövhet eller hörselnedsättning. I de regionala skolorna bedrivs undervisningen i tvåspråkig miljö – svenska och svenskt teckenspråk. De flesta elever med hörselnedsättning går emellertid i den vanliga grundskolan.

De rikstäckande specialskolorna är till för elever med synskada och ytterligare funktionsnedsättning, elever med dövhet eller hörselnedsättning kombinerat med utvecklingsstörning, elever med dövblindhet och elever med grav språkstörning. I dessa skolor bedrivs undervisningen på talad svenska, svenskt teckenspråk och alternativa former av kommunikation, beroende på elevens behov.

En utvald kommun har fått i uppdrag att i sin gymnasieskola anordna utbildning på *gymnasienivå* för elever från hela landet. Det gäller elever som är;

- döva eller hörselskadade och beroende av teckenspråkig miljö,
- hörselskadade och trots användningen av tekniska hjälpmedel och andra stödinsatser inte kan följa reguljär undervisning i gymnasieskolan samt dövblinda elever. I den mån det är möjligt ska utbildningen integreras med motsvarande reguljär utbildning i kommunens gymnasieskola.

Staten har också tecknat avtal med denna kommun om utbildning inom kommunens gymnasiesärskola för döva och hörselskadade elever med utvecklingsstörning från hela landet. Målgruppen omfattar även elever med mycket komplexa funktionsnedsättningar, t.ex. dövblinda elever.

I fyra kommuner drivs, efter överenskommelser med staten, riksrekryterande utbildning på *gymnasienivå* för svårt rörelsehindrade elever. I den mån det är möjligt ska utbildningen integreras med motsvarande reguljär utbildning i kommunens gymnasieskola.

Regeringen har initierat flera reformer för att tidigt tydliggöra kunskapskraven i grundskolan. Att mål och kunskapskrav görs tydliga och att dessa kommuniceras med eleven och vårdnadshavarna är en förutsättning för att tidigt identifiera elever med behov av särskilt stöd.

Undervisningen i såväl barn- och ungdomsutbildningen som vuxenutbildningen ska utgå från elevernas förutsättningar och behov. Alla elever i skolväsendet för barn och unga har rätt till *särskilt stöd* om de behöver det. Särskilt stöd kan t.ex. vara personlig assistens samt särskilda läromedel och hjälpmedel. Rektor är ansvarig för att det utreds och att ett åtgärdsprogram utarbetas tillsammans med eleven och dennes vårdnadshavare. Rektorns beslut om åtgärdsprogram kan överklagas. I juni 2010 beslutade riksdagen om regeringens förslag till ny skollag⁹⁹. Den nya lagen ska börja tillämpas från den 1 juli 2011 och stärker elevernas rättigheter i flera avseenden.

Regeringen införde 2007 ett riktat statsbidrag för att utveckla skolornas stöd till elever med svårigheter att lära sig läsa, skriva och räkna. Statsbidraget finansierar särskilda insatser i grundskolans år 1–3.

Specialpedagogiska skolmyndigheten utvecklar och anpassar läromedel för användning i förskolan, skolan och vuxenutbildningen för barn och elever med funktionsnedsättning. Läromedelsproducenter på den kommersiella marknaden kan också få stöd för att utveckla sådana läromedel.

Varje kommuninvånare har rätt att delta i grundläggande *vuxenutbildning* inom kommunal vuxenutbildning (komvux) från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, om han saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan och är bosatt i landet. Kommunerna ska även erbjuda gymnasial vuxenutbildning. Detta gäller för alla kommuninvånare även om de har en funktionsnedsättning. För kommuninvånare med utvecklingsstörning gäller motsvarande rättighet till vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvox) samt motsvarande krav på kommunerna att erbjuda gymnasial särvox. Inom såväl komvux som särvox kan även yrkesutbildning erbjudas. Svenskundervisning för invandrare (sfi) är en rättighet för invandrare som saknar grundläggande kunskaper i det svenska språket. Invandrare med funktionsnedsättning har samma rättighet som övriga deltagare.

Statens skolinspektion¹⁰⁰ inrättades 2008 för att stärka den nationella tillsynen och kvalitetsgranskningen av skolväsendet i det starkt decentraliserade svenska skolsystemet. Skolinspektionen har bland annat genomfört tematiska kvalitetsgransk-

⁹⁹ Proposition 2009/10:165.

¹⁰⁰ Skolinspektionens ska verka för att alla barn, elever och vuxenstuderande får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö. Myndighetens uppgifter består av tillsyn, kvalitetsgranskningar samt att undersöka klagomål från elever och vårdnadshavare.

ningar av undervisningen för elever med funktionsnedsättning inklusive för elever med utvecklingsstörning.

För vuxna med förvärvade skador har landstingen ett ansvar för rehabilitering. Dessa personer kan också lära sig t.ex. teckenspråk inom folkhögskolor och studieförbund.

*Folkhögskolor*¹⁰¹ anordnar i hög grad utbildning för personer med funktionsnedsättning. Drygt 10 % av statsbidraget till folkbildningen (studieförbund och folkhögskolor) på 3,2 miljarder SEK används för att möjliggöra utbildning för personer med funktionsnedsättning. Staten avsätter dessutom ytterligare ca 100 miljoner kronor varje år till samma ändamål.

När det gäller *högskoleutbildning* ska varje universitet och högskola se till att studenter med funktionsnedsättning får tillgång till pedagogiska stödåtgärder. De pedagogiska stödåtgärderna finansieras i första hand genom att universitet och högskolor avsätter 0,3 procent av sina anslag för grundutbildning för detta ändamål. Lärosätet kan även ansöka om nationellt avsatta medel.

Vid nästan alla universitet och högskolor finns särskilda kontaktpersoner och samordnare för studenter med funktionsnedsättning. Exempel på stödåtgärder som kan erbjudas är anpassad examination, litteratur på anpassat medium, anteckningsstöd, mentorskap, extra handledning, språkstöd och teckenspråkstolkning. Några universitet och högskolor har tolkar anställda för tolkning i undervisning.

Högskoleverket¹⁰² har utrett organisationen kring *teckenspråkstolkning* för studenter vilket lett till vissa förändringar inom området.

Lärosätenas stödåtgärder för studenter med funktionsnedsättning följs upp på flera sätt, bland annat av Högskoleverket inom ramen för myndighetens *tillsynsverksamhet*. Det finns också en möjlighet att överklaga vissa beslut av ett universitet eller en högskola på den grunden att beslutet strider mot diskrimineringsförbuden på utbildningsområdet. Överklagandena prövas av Överklagandenämnden för högskolan¹⁰³, som är en oberoende nationell instans.

Sverige har ingen *statistik* över antalet barn och ungdomar med funktionsnedsättning i skolväsendet. Det finns dock statistik över studenter med funktionsnedsättning som får särskilt pedagogiskt stöd inom högskoleutbildning. Budgetåret 2008 fick sammanlagt 4 906 studenter särskilt pedagogiskt stöd vid svenska universitet och

¹⁰¹ I Sverige finns 150 folkhögskolor (2010), varav 107 är knutna till olika folkrörelser, ideella organisationer och 43 drivs av landsting och regioner. Varje folkhögskola bestämmer självständigt över vilka kurser man anordnar och profilering. Folkhögskolan arbetar efter egna verksamhetsplaner och finansieras genom statsbidrag och landstingsbidrag.

¹⁰² Högskoleverket är en myndighet med ansvar för tillsyn över universitet och högskolor, granskning av kvaliteten i den högre utbildningen, statistik m.m.

¹⁰³ Överklagandenämnden för högskolan är en myndighet som har till uppgift att pröva överklaganden av vissa beslut fattade inom högskolesektorn och sektorn för yrkeshögskolan.

högskolor. Det motsvarar 1,7 procent av det totala antalet helårsstudenter (287 598) vid svenska universitet och högskolor detta år. Statistiken ger dock inte en fullständig bild över alla studenter inom högskolan som har en funktionsnedsättning.

Av de studenter som budgetåret 2008 fick särskilt pedagogiskt stöd var 64 procent (3 137) kvinnor och 36 procent (1 769) män. Sammanlagt 21 personer var studenter inom forskarutbildningen, varav 14 kvinnor och 7 män. Det finns inte någon tillgänglig statistik som visar inom vilka utbildningsområden studenterna är verksamma.

Utbildning till *teckenspråks- eller dövblindtolkning* ges vid flera folkhögskolor i Sverige. Vid Stockholms universitet finns Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), som bland annat har till uppgift att fördela statsbidrag till teckenspråktolkutbildning till folkhögskolor, utöva tillsyn över sådan verksamhet och kontinuerligt följa upp och utvärdera utbildningen.

En ny *språklag* trädde i kraft den 1 juli 2009¹⁰⁴. Där framgår att det allmänna har ett särskilt ansvar att skydda och främja det svenska teckenspråket. Alla som är döva, hörselskadade eller av andra skäl har behov av teckenspråk ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda teckenspråket. Regeringen tillsatte 2010 en utredning för att bland annat lämna förslag till hur elever ska kunna få undervisning i teckenspråk i grundskolan och grundsärskolan. Institutet för språk och folkminnen¹⁰⁵ och Språkrådet¹⁰⁶ har under 2009 bland annat inlett arbetet med att hitta metoder för att utveckla teckenspråket. På Språkrådets webbplats informerar rådet om olika nyheter och fakta som rör teckenspråksfrågor.

Vid Stockholms universitet finns sedan 1990 en *professur i teckenspråk*, den första i världen. Forskning om teckenspråk bedrivs vid universitetets institution för lingvistik, avdelningen för teckenspråk. Vid avdelningen finns även en lexikografisk verksamhet som dokumenterar det svenska teckenförrådet och publicerar teckenspråkslexikon. Universitetet ger utbildning i teckenspråk på alla nivåer, inklusive forskarutbildning.

Sedan 2004 erbjuds teckenspråkstolkar möjlighet att få *auktorisation* som tolk av Kammarkollegiet¹⁰⁷. Syftet med den statliga auktorisationen är att tillgodose samhällets behov av kvalificerade tolkar och översättare. Auktorisation som tolk eller översättare utfärdas av Kammarkollegiet enligt lag¹⁰⁸ och förordning¹⁰⁹.

¹⁰⁴ SFS 2009:600.

¹⁰⁵ Institutet har i uppgift att samla in, bevara, vetenskapligt bearbeta samt sprida kunskap bl.a. om det svenska teckenspråket.

¹⁰⁶ Språkrådet är en enhet inom institutet med uppgift att vara språkvårdare i svenskt teckenspråk.

¹⁰⁷ Kammarkollegiet är en statlig myndighet med över trettio olika arbetsuppgifter inom främst juridik, ekonomi, upphandling, riskhantering och administration.

¹⁰⁸ SFS 1975:588, om bemyndigande att meddela föreskrifter om auktorisation och godkännande av översättare och tolkar.

¹⁰⁹ Förordning (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare.

Läroarbilden är en akademisk utbildning som bedrivs vid universitet och högskolor. Riksdagen beslutade 2010 om en ny struktur för läroarbilden. Den gemensamma kärnan för programmen kommer i framtiden att bestå av åtta områden, varav ett är specialpedagogik. Den nya läroarbilden ska starta höstterminen 2011.

Regeringen initierade 2007 en särskild satsning som ger lärare möjlighet till vidareutbildning vid universitet och högskolor, samtidigt som läraren behåller 80 procent av sin lön. Inom ramen för denna satsning har lärare bland annat kunnat få vidareutbildning i specialpedagogik.

Nio universitet och högskolor bedriver idag utbildning till speciallärarexamen. Från och med 2011 kommer speciallärarexamen vidgas till att också omfatta särskilda inriktningar mot undervisning för elever med dövhet och hörselnedsättning, synnedsättning, grav språkstörning och utvecklingsstörning.

Artikel 25 Hälsa

Det övergripande målet för hälso- och sjukvården¹¹⁰ är att erbjuda en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vidare anges att vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Det finns ingen särskild reglering i de grundläggande bestämmelserna för människor med funktionsnedsättning.

Vården ska så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten samt bygga på respekt för *patientens självbestämmande* och integritet¹¹¹. Då förmågan att själv fatta beslut kan vara nedsatt hos personer med funktionsnedsättning finns vissa allmänna råd från Socialstyrelsen för att underlätta för patienten att ta till sig information och kunna fatta egna beslut. I vissa situationer kan det vara aktuellt med tolkstöd eller olika kognitiva hjälpmedel. I rekommendationerna ingår att personalen bör ha god kunskap om funktionsnedsättningens konsekvenser vid planering och genomförande av vården.

Det övergripande målet för folkhälsan är att skapa samhällliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Enligt den senaste folkhälsopolitiska rapporten¹¹² har ohälsan bland personer med funktionsnedsättning ofta samband med faktorer som låg utbildning, dålig ekonomi och sämre tillgång till sysselsättning på arbetsmarknaden.

Ett målområde för den nationella folkhälsopolitiken i Sverige är att alla ska ha rätt till en trygg och säker sexualitet och en god *reproduktiv hälsa*. Eftersom en del skador och funktionsnedsättningar kan påverka sexualiteten och sexlivet bedriver bland

¹¹⁰ Hälso- och sjukvårdslagen, SFS 1982:763, 2 §.

¹¹¹ SFS 1982:763, 2 a §.

¹¹² Folkhälsopolitisk rapport 2010: Framtidens folkhälsa – allas ansvar, Statens folkhälsoinstitut, 2010.

annat Folkhälsoinstitutet¹¹³ arbete för att öka kunskapen inom hälso- och sjukvården och inom olika omsorgsformer om vilket stöd som olika personer med funktionsnedsättning kan behöva. Detta för att de som arbetar inom hälso- och sjukvården ska kunna ge god vård och förmedla kunskap om frågor som handlar om sexualitet och reproduktiv hälsa.

FHI har det senaste året genomfört, och kommer under 2011 att fortsätta arbetet med att främja goda matvanor och fysisk aktivitet (Ett friskare Sverige). På en hemsida för projektet finns information på lättläst svenska och i andra alternativa format. Även rapporter på institutet som berör funktionshindersområdet tas numera fram alltmer i alternativa format. Det kan vara punktskrift, inläst eller teckentolkad text.

Regeringen har genom statsbidrag satsat på förstärkt *kompetens för personal*, som i sitt arbete kommer i kontakt med personer med psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning. Statsbidragen har betalats ut till kommuner och landsting till att utbilda personal inom områdena vård/ behandling, boende samt sysselsättning och rehabilitering till arbete. De särskilda medlen har bidragit till omfattande kompetenssatsningar i hela landet. Satsningen karaktäriseras av tydlig brukarmedverkan, förstärkt samverkan, långsiktiga ambitioner och innehåller viktiga steg mot en evidensbaserad praktik. Patient-, brukar- och närståendeorganisationerna är aktiva i planering och genomförande vilket gör satsningen framgångsrik.

Inom hälso- och sjukvården tillämpas olika behandlingar. Till exempel kan ECT (Electroconvulsive Treatment), användas bland annat vid behandling av svåra depressioner med hög självmordsrisk. Socialstyrelsen har stärkt tillsynen och tydliggjort för huvudmännen (landstingen) deras ansvarar för förbättrad patientinformation och rapportering.

En stor del av informationen som rör hälso- och sjukvård sprids via Socialstyrelsens hemsida: www.socialstyrelsen.se, som utgår från W3C:s riktlinjer för tillgänglighet (WCAG) och i övrigt uppfyller de grundläggande kraven på tillgänglighet. Angående tillgänglighet till vårdcentraler, se artikel 9.

För patientavgifter inom svensk sjukvård finns ett så kallat högkostnadsskydd, som betyder att patienten betalar ett maximalt belopp i patientavgifter under ett år. När patienten uppnått maximalt beloppet får han eller hon ett frikort som ger honom eller henne rätt till kostnadsfri vård resten av året. Högkostnadsskyddet gäller i hela landet. Maximalt belopp gäller även för läkemedel. Högkostnadsbeloppet för öppen sjukvård, sjukvårdande behandling och viss tandvård är 900 SEK, för läkemedel 1 800 SEK och 2 000 SEK för tekniska hjälpmedel

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

¹¹³ Statens Folkhälsoinstitut, FHI, har följande ansvarsområden: att vara ett nationellt kunskapscentrum för effektiva metoder och strategier, att följa upp och utvärdera folkhälsopolitiken samt att utöva tillsyn inom alkohol- och tobaksområdet samt hälsofarliga varor.

Rehabilitering sker inom i huvudsak tre kategorier: medicinsk rehabilitering, social rehabilitering och arbetslivsinriktad rehabilitering med fokus på möjligheter och inte begränsningar.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen är huvudmannen skyldig att erbjuda rehabilitering, habilitering och hjälpmedel i syfte att återställa eller vidmakthålla vissa funktioner som kan vara nedsatta. Vid rehabilitering/habilitering är individen ett subjekt som tar eget ansvar för en hälsobefrämjande process. Inom den medicinska rehabiliteringen ska det finnas tillgång till olika yrkeskategorier som audionom, sjukgymnast, arbetsterapeut, logoped, kurator och psykolog.

Sveriges erfarenhet är att det behövs en fungerande samverkan mellan olika discipliner och huvudmän för en framgångsrik rehabilitering för den enskilde personen. Följande mål har formulerats: Samverkande rehabilitering/habilitering ska erbjudas på ett sådant sätt att stöd och insatser präglas av helhetssyn och överensstämmer med den enskildes behov. Insatser ska ges i rätt tid och på rätt sätt vilket svarar både mot god etik och samhällsekonomiskt ansvarstagande. I oktober 2010 har arbetet med gemensamma riktlinjer mellan kommuner och landsting, med dessa mål, inletts i alla utom två landsting.

Arbete och sysselsättning är centrala områden för att öka delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättningar. Arbetsförmedlingen¹¹⁴ har i uppdrag att bedriva *arbetslivsinriktad rehabilitering* i form av vägledande, utredande, rehabiliterande eller arbetsförberedande insatser. Arbetsförmedlingen ska samverka med Försäkringskassan samt kommuner och landsting¹¹⁵. Regeringen har tagit flera initiativ till att förbättra situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning. För att arbetsgivare i större utsträckning än tidigare ska anställa personer med stora stödbehov har regeringen höjt beloppet för stöd till arbetshjälpmedel samt stöd för personligt biträde både för anställda och för egenföretagare. Se artikel 27. Många av de insatser¹¹⁶ som riktar sig till arbetssökande personer generellt har fungerat särskilt bra för personer med funktionsnedsättning. De särskilda insatserna som Arbetsförmedlingen erbjuder personer med funktionsnedsättning har också förstärkts. Regeringen har också skapat möjlighet för den som har sjuk- eller aktivitetsersättning att arbeta utan att förlora sin ersättning. För att öka möjligheterna för övergång till arbete för personer som har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och som lämnar sjukförsäkringen och övergår till insatser i Arbetsförmedlingens regi har regeringen gjort flera resursförstärkningar. Se artikel 27.

¹¹⁴ Arbetsförmedlingen är en statlig myndighet. I myndighetens uppdrag ingår ett sektorsansvar för funktionshindersfrågor inom arbetsmarknadspolitiken.

¹¹⁵ Lagen (2003:1210) om finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser.

¹¹⁶ Nystartsjobb och jobb- och utvecklingsgarantin.

Inom ramen för regeringens *satsning* på *psykiatriområdet*¹¹⁷ pågår ett stort antal uppdrag, som på olika sätt syftar till att förbättra vården och stödet till personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning. Av dessa uppdrag handlar några om arbete, sysselsättning och hjälpmedel.

Regeringen har genom särskilda statsbidrag prioriterat insatser för personer med psykiska funktionsnedsättningar, som står särskilt långt från arbetsmarknaden.

Bestämmelser och finansiering av *hjälpmedel* regleras i hälso- och sjukvårdslagen. Ansvaret för hjälpmedelsförsörjningen varierar beroende på i vilket sammanhang hjälpmedlet ska användas. Hjälpmedel i hemmet, närmiljön och skolan samt för det dagliga livet och för vård och behandling, är ett ansvar för sjukvårdshuvudmännen, det vill säga landstingen och kommunerna.¹¹⁸ Taxor och sortiment varierar mellan landstingen.

Regeringen avser bygga vidare på en genomförd försöksverksamhet om fritt val av hjälpmedel i tre landsting för att ge äldre och personer med funktionsnedsättning större möjligheter att själva välja hjälpmedel.

Utprovning och förskrivning av hjälpmedel sker vid olika enheter inom landsting och kommuner av professionellt kunnig hälso- och sjukvårdspersonal; i primärvården, medicinska kliniker inom sjukvården samt vid hjälpmedelscentraler, hörcentraler, syncentraler, ortopedtekniska avdelningar, tolkcentraler och Taltjänst¹¹⁹.

För att garantera säkra och funktionella hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning provas och utvärderas dessa med statliga medel. Hjälpmedelsinstitutet (HI) arbetar med forskning och utveckling av ny teknik och hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. HI erbjuder också utbildning och kompetensutveckling samt internationellt samarbete kring hjälpmedel.

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Regeringen och riksdagen har tagit flera övergripande beslut som syftar till att underlätta för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga att få ett arbete. I regeringsformen framgår att det allmänna ska trygga rätten till arbete och motverka diskriminering¹²⁰ av människor på grund av funktionshinder.

För att regeringens handikappolitiska mål om jämlika levnadsvillkor ska kunna förverkligas måste berörda parter tillsammans verka för att identifiera och undanröja de

¹¹⁷ Skrivelserna (2008/09:185) En politik för personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning, som regeringen lämnade till riksdagen i april 2009.

¹¹⁸ Hälso- och sjukvårdslagen (HSL 3 b § och 18 b §).

¹¹⁹ Taltjänst är till för personer med tal-, röst- eller språksvårigheter. Tjänsten kan fås i form av talstöd, skriv- och lässtöd samt att ringa trepartssamtal. Tjänsten är kostnadsfri.

¹²⁰ Förbud mot diskriminering på arbetslivets område, se artikel 5.

hinder som i dag finns på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Arbetsförmedlingen har redan till uppgift att arbeta för att stärka den enskildes konkurrensförmågan, arbeta för matchning mellan arbetssökande och arbete samt kompensera för den nedsatta arbetsförmågan hos personer med funktionsnedsättning, som tillhör en prioriterad målgrupp. Regeringen anser det vara angeläget att ta tillvara den möjlighet som den kommande konjunkturuppgången ger personer med funktionsnedsättning, som medför nedsatt arbetsförmåga, att komma ut i arbete. Regeringen utvärderar därför förutsättningarna för Arbetsförmedlingen att mer effektivt och kraftfullt fortsätta matchningsarbetet vad gäller denna målgrupp.

Införandet av nya arbetsmarknadspolitiska åtgärder under de senaste åren har även medfört att fler personer med funktionsnedsättning, som medför nedsatt arbetsförmåga, fått ett arbete. Resurserna för lönebidrag och skyddade anställningar inom Samhall AB¹²¹ har ökat. Högsta beloppet för stöd till arbetshjälpmedel har höjts och stödet för personligt biträde har ökat sedan 2006.

Arbetslösa personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga har rätt att ta del av all service och alla arbetsmarknadspolitiska program som finns att tillgå hos Arbetsförmedlingen på samma villkor som andra arbetssökande. Vid behov ska de också få del av arbetslivsinriktad rehabilitering och de särskilda stöd som finns för målgruppen. Se under artikel 26.

De särskilda stöden regleras i förordning¹²² om särskilda insatser för personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga. Dessa insatser ger möjligheter att bryta arbetslöshet, de utgör produktiv sysselsättning och de ger erfarenhet och kompetens som kan möjliggöra övergång till arbete utan stöd. I enlighet med målen för funktionshinderspolicen syftar insatserna till att kompensera för nedsättningen i arbetsförmågan och till att stärka personernas möjligheter att få eller behålla ett arbete. Insatserna utgörs framför allt av anställning med lönebidrag, skyddat arbete hos Samhall AB, offentligt skyddat arbete (OSA), trygghetsanställning samt utvecklingsanställning. Förutom de ovanstående fem anställningssubventionerna reglerar nämnda förordning även ekonomiskt stöd för annat än lönekostnad. Till dessa räknas bland annat stöd till arbetshjälpmedel, personligt biträde, anordnarbidrag, särskilt introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS) samt särskilt stöd vid start av näringsverksamhet.

Stöd till *hjälpmedel* på arbetsplatsen innebär att en arbetsgivare eller enskild kan få ekonomiskt stöd för köp, hyra eller reparation av arbetshjälpmedel eller andra anordningar. Arbetsgivaren och personen med funktionsnedsättning kan varje år erhålla högst 100 000 kronor vardera.

¹²¹ Samhall AB är ett helägt statligt aktiebolag vars syfte är att producera varor och tjänster och genom detta skapa meningsfulla och utvecklande arbeten åt personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga.

¹²² SFS 2000:630.

Arbetshjälpmedel och/eller ombyggnad av arbetsplatsen är ett delat ansvar för Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Arbetsgivaren har det grundläggande ansvaret för att arbetsmiljön är anpassad till de anställdas förutsättningar och behov. Försäkringskassan har ansvar för arbetshjälpmedel som behövs för att kunna fortsätta en anställning medan Arbetsförmedlingen ansvarar för att en person med funktionsnedsättning kan komma ut i arbetslivet. Den enskilde kan också söka bidrag för arbetshjälpmedel. Det är då fråga om personliga hjälpmedel som den enskilde kan ta med sig även om hon eller han byter arbetsplats. Arbetsförmedlingen ansvarar även för hjälpmedel som ungdomar med funktionsnedsättning behöver under praktisk yrkeslivsorientering och kostnader för tal- och punktskriftslitteratur som synskadade behöver för att kunna delta i arbetsmarknadsutbildning.

Personligt biträde innebär ekonomiskt stöd till en arbetsgivare eller annan som har kostnader för ett personligt biträde åt en person med funktionsnedsättning.

Anordnarbidrag innebär att arbetsgivaren kan få ekonomiskt stöd för handledning, utvecklingsinsatser och anpassning av arbetsplatsen vid tre av de subventionerade anställningarna.

Särskilt introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS) innebär att Arbetsförmedlingen utser en särskild stödperson åt en person med funktionshinder som behöver extra stöd och träning inför eller inledningsvis av en anställning. Stödet får lämnas i upp till ett år efter att anställningen påbörjats.

Arbetslösa med ett funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga kan via Arbetsförmedlingen få ett särskilt ekonomiskt stöd vid start av *näringsverksamhet* i syfte att underlätta för den som är arbetslös att starta eget, ensam eller tillsammans med andra.

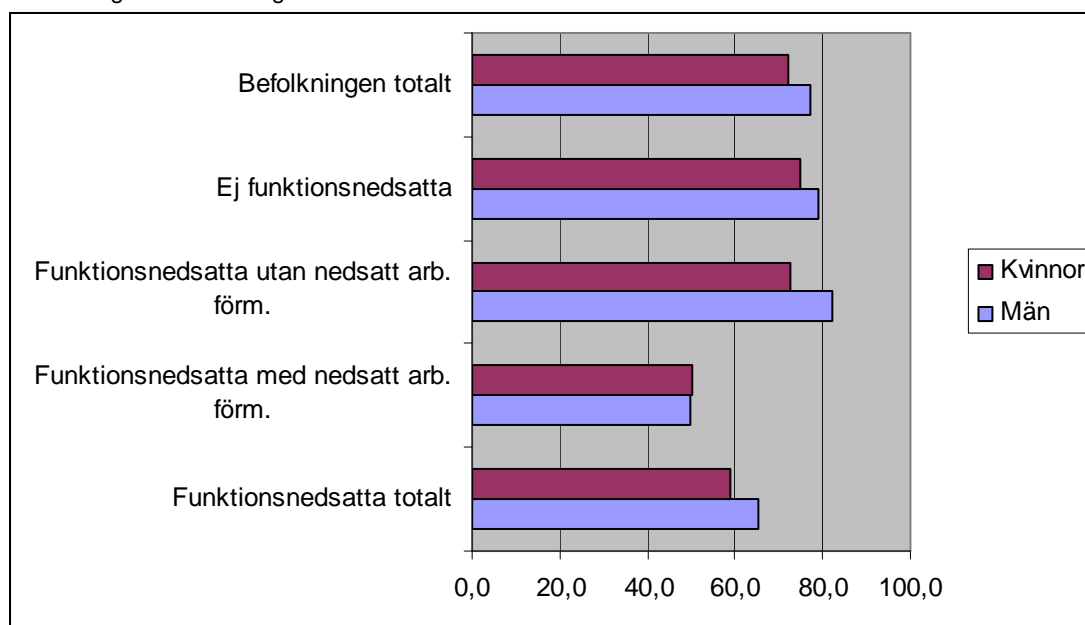
Arbetsmarknadspolitikerna ska tillsammans med övriga politikområden bidra till att målen om svensk *jämställdhetspolitik* uppnås. Exempel på insatser är att arbetslinjen har stärkts bland annat genom skattesänkningar för dem som arbetar. En jämställdhetsbonus har införts i föräldraförsäkringen för att stimulera ett mer jämt uttag av föräldraledighet. Skattereduktion för hushållstjänster har införts som underlättar för kvinnor och män att förena arbetsliv och familjeliv. Arbetsförmedlingen bedriver ett målinriktat arbete för att aktivt främja jämställdhet på arbetsmarknaden. Arbetet syftar till att ge kvinnor och män tillgång till förmedlings- och programverksamheten på samma villkor. Arbetsförmedlingen genomför också ett pilotprojekt i syfte att minska utanförskapet bland utrikes födda kvinnor som står långt från arbetsmarknaden.

Sverige har generellt en arbetsmarknad där fördelning av kvinnor och män på sektorer, näringsgrenar och yrken är ojämn. Detta påverkar både individens och arbetsgivarens valmöjligheter och utgör den arena Arbetsförmedlingen verkar på. Genomgående präglas anställningarna med stöd för personer med funktionsnedsättning av en ojämn könsfördelning. Det är 60 procent män och 40 procent kvinnor både när man tittar på de olika anställningarna sammantaget, och när man tittar på den dominerande anställningen, anställning med lönebidrag. Allra mest

ojämn är fördelningen när det gäller anställningar med OSA, där mindre än 30 procent är kvinnor. Arbetsförmedlingen har under de senaste åren intensifierat ansträngningarna för att åstadkomma en jämnare könsfördelning, men har inte uppnått tydliga resultat ännu. Det finns en tröghetsfaktor i de långa bindningar som ofta kännetecknar dessa anställningar.

Sysselsatta

Personer med funktionsnedsättning totalt, med och utan nedsatt arbetsförmåga, personer utan funktionsnedsättning och befolkningen totalt. Män och kvinnor. Procent. År 2008.

Källa: SCB:s rapport Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden – 4:e kvartalet 2008/2009:3

Bland samtliga grupper av personer med funktionsnedsättning är personer med psykisk funktionsnedsättning sysselsatta i lägst utsträckning. Regeringen har därför beslutat om riktade insatser till denna målgrupp för nästan en halv miljard SEK för perioden 2009–2011. Det avser bland annat ett stimulansbidrag till kommuner som upphandlar sysselsättning eller erbjuder sysselsättning via ett valfrihetssystem för personer med psykisk funktionsnedsättning. Regeringen har också givit Arbetsförmedlingen i uppdrag att i samverkan med Försäkringskassan upphandla rehabilitering och andra typer av stödtjänster för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning.

Regeringens avsikt med insatserna är att öka tillgången till sysselsättning, rehabilitering eller arbete som är bättre anpassad till de behov personer med psykisk funktionsnedsättning har.

Fackföreningar i Sverige är självständiga i förhållande till staten och bestämmer själva vilka arbetstagare de organiserar. Arbetstagare är oavsett kön, etnicitet eller funktionshinder välkomna att vara medlemmar i en fackförening. Sverige har en mycket hög facklig anslutningsgrad.

I syfte att motverka långvarig sjukfrånvaro genomfördes en sjukförsäkringsreform under 2008. Nya regler inom sjukförsäkringen gäller från och med den 1 juli 2008. En rehabiliteringskedja är införd i syfte att genom tidiga insatser ge fler sjukskrivna möjlighet att komma tillbaka till arbete. Med rehabiliteringskedjan avser regeringen åstadkomma en aktivare sjukskrivningsprocess som innehåller tillgång till stöd- och rehabiliteringsinsatser tidigt i sjukfallet. Reformen gäller alla sjukskrivna oavsett orsak till sjukskrivningen. Sjukförsäkringsreformen har uppmärksammats av OECD, som bland annat konstaterar att reformen innebär stora steg i rätt riktning och att Sverige lyckats bryta den negativa trenden med omfattande utanförskap på grund av hög sjukfrånvaro. Det är dock viktigt att säkerställa att avsikterna med reformen upprätthålls, exempelvis att den som är svårt sjuk och inte kan arbeta ska kunna få ersättning samtidigt som reformen ska öka drivkrafterna och stödet till dem som kan komma tillbaka i arbete. Stora förändringar likt sjukförsäkringsreformen kan emellertid leda till att enskilda drabbas av orimliga och icke avsedda konsekvenser. Regeringen avser fortsatt att följa utvecklingen i detta avseende och i närtid se över om regelverken och deras tillämpning har fått icke avsedda konsekvenser för enskilda individer.

De *sociala företagen* (arbetsintegrerade företag) spelar en viktig roll genom att erbjuda sysselsättning och arbetstillfällen för bland annat personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Arbetsförmedlingen har bland annat i uppdrag att upphandla rehabilitering och andra stödtjänster för personer med psykisk funktionsnedsättning hos sociala företag. Flertalet av medarbetarna i arbetsintegrerande sociala företag består av personer som på grund av funktionsnedsättning inte fått möjlighet att etablera sig eller förlorat kontakten med arbetsmarknaden.

Antalet sociala företag i Sverige har ökat. Enligt den senaste inventeringen från årsskiftet 2009/10 fanns drygt 200 företag jämfört med 150 företag år 2007. Cirka 7000 personer är verksamma i sociala företag, vilket är en ökning från cirka 4000 år 2007. Med verksamma menas alla som regelbundet utför arbete i företagen, det vill säga såväl anställda som personer vilka på olika sätt deltar i rehabilitering, arbetsutbildning, praktik eller daglig verksamhet med mera.

I april 2010 beslutade regeringen om en handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag. I handlingsplanen beslutas om ett antal insatser som ska genomföras med syfte att underlätta för fler och växande sociala företag. Handlingsplanen kommer att följas av uppdrag till flera myndigheter att genomföra de beslutade åtgärderna.

Arbetstagare i Sverige omfattas av lagskydd mot *osakliga uppsägningar* genom kravet på saklig grund¹²³. Detta omfattar alla inklusive funktionshindrade arbetstagare. Ett godtagbart skäl att säga upp en arbetstagare är arbetsbrist. Uppstår arbetsbrist ska arbetstagarna först inordnas i turordningen varvid den som har kortast anställningstid ska sägas upp först. Vid turordningen har arbetstagare med nedsatt arbetsförmåga och som på grund av detta beretts särskild sysselsättning hos arbetsgivaren ett särskilt skydd. En sådan arbetstagare kan få företräde till fortsatt arbete oavsett turordningen¹²⁴. Lagen¹²⁵ om medbestämmande i arbetslivet innebär också ett skydd genom att en arbetsgivare måste förhandla med arbetstagarnas fackliga organisation innan beslut om uppsägning sker.

Det är inte tillåtet att säga upp någon på grund av funktionshinder eller sjukdom, om inte arbetsförmågan stadigvarande nedsatts och arbetstagaren inte kan utföra något arbete av betydelse för arbetsgivaren. Arbetstagare som tar del av vissa arbetsmarknadspolitiska stödåtgärder på den öppna arbetsmarknaden omfattas av anställningsskyddslagen. Funktionshindrade arbetstagare som t.ex. erhåller lönebidrag har exempelvis samma trygghet i anställningen som andra arbetstagare. Däremot omfattas inte personer som har utvecklingsanställning, offentligt skyddat arbete eller anställning hos Samhall AB av denna lag. Enligt skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning (2 kap. 29 §).

Övergången från skola till arbetsliv är en kritisk tidpunkt för *unga med funktionsnedsättning*. Regeringen har därför givit Arbetsförmedlingen ett särskilt uppdrag¹²⁶, att bedriva verksamhet för unga med funktionsnedsättning; dels gymnasieelever som fyllt 16 år och dels personer under 30 år som har ersättning från socialförsäkringen. Arbetsförmedlingen samverkar med skolan för att säkerställa övergången från skola till arbete för elever med funktionsnedsättning. Inom varje arbetsmarknadsområde ska det dessutom finnas en utsedd arbetsförmedlare med kunskaper om arbetslivsinriktad rehabilitering som samverkar med bland annat skolan, Försäkringskassan och kommunens dagliga verksamhet för personer med utvecklingsstörning. Se LSS under artikel 19. Regeringen har uppmärksammat att personer med utvecklingsstörning, som har daglig verksamhet enligt LSS, har blivit kvar i den verksamheten utan att komma vidare ut i arbetslivet. Därför gav regeringen 2008 ansvariga myndigheter och aktörer i uppdrag att samverka så att den grupp i daglig verksamhet, som står nära arbetsmarknaden, får ökade möjligheter till lönearbete.

¹²³ Lagen om anställningsskydd, SFS 1982:80, 7 §.

¹²⁴ Lagen om anställningsskydd, SFS 1982:80, 23 §.

¹²⁵ SFS 1976:580.

¹²⁶ Förordning (2000:628) om den arbetsmarknadspolitiska verksamheten.

Unga med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga undantas från kravet att ha fyllt 25 år för att delta i arbetsmarknadspolitiska program¹²⁷. Om Arbetsförmedlingens arbete med matchning av arbete inte ger resultat kan en tids arbetspraktik eller arbetslivsinriktad rehabilitering erbjudas.

Bestämmelser om förbud mot slaveri och tvångsarbete finns i artikel 4 i Europakonventionen, som gäller som svensk lag. Bestämmelsen är allmängiltig och avser, liksom de straffrättsliga bestämmelserna som refereras nedan, personer med eller utan funktionsnedsättning.

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Socialtjänstlagen¹²⁸ anger att socialtjänsten ska främja människornas ekonomiska och sociala trygghet. Lagen ger kommunerna det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Ekonomiskt bistånd utgör det yttersta skydds nätet när den enskilde inte kan försörja sig på annat sätt, t.ex. genom arbete eller genom det generella socialpolitiska systemet. Biståndet är individuellt behovsprövat. Bedömningen baseras på hushållets totala ekonomiska situation. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv¹²⁹.

I Sverige finns goda förutsättningar att belysa och över tid följa *fattigdomsutvecklingen* bland personer med funktionsnedsättning, både genom registerdata och återkommande enkätundersökningar.

Socialstyrelsen publicerar vart fjärde år en social rapport som belyser de sociala levnadsförhållandena i landet. I Social rapport 2006 analyserades de ekonomiska konsekvenserna av att ha ett barn med funktionsnedsättning. Av rapporten framgår att nästan hälften av familjerna hade en rad kostnader till följd av barnets funktionsnedsättning, som inte täcktes av ekonomiskt stöd från det allmänna. Likaså avstod en del av mödrarna med ett barn med rörelsehinder från förvärvsarbete för att arbeta i hemmet med eller utan vårdbidrag, se nedan. Trots det kunde konstateras att det var få familjer som drabbades hårt ekonomiskt till följd av att ha ett barn med en funktionsnedsättning.

Fattigdom i Sverige handlar om att vara utanför såväl arbetsmarknaden som socialförsäkringssystemen. Att förvärvsarbeta är därför avgörande för att undvika fattigdom. Av regeringens skrivelse¹³⁰ Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt, framgår att personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga är sysselsatta i betydligt lägre utsträckning än befolkningen i övrigt. Av den arbetsföra befolkningen 2008 var 77 procent av dem utan funktionsnedsättning sysselsatta. Av personer som har en funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga hade 50 procent sysselsättning.

¹²⁷ Förordning (2000:634) om arbetsmarknadspolitiska program.

¹²⁸ SFS 2001:453.

¹²⁹ SFS 2001:453, 4 kap 1 §.

¹³⁰ Skrivelse 2009/10:166.

Kvinnor med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga deltar på arbetsmarknaden i lägre utsträckning än män med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga.

Socialstyrelsens Social rapport 2010 pekar på att fattigdomsrisk i hög grad handlar om frånvaro av förvärvsinkomster på grund av arbetslöshet (särskilt för dem som inte gjort inträde på arbetsmarknaden), sjukdom eller studier. Ökningen av den ekonomiska levnadsstandarden efter lågkonjunkturen handlar framför allt om en ökning av löneinkomster, bland annat för att fler fått jobb. Det innebär att den ekonomiska levnadsstandarden inte ökat lika mycket för de grupper som får en större andel av sin försörjning från bidrag eller socialförsäkringar. Utvecklingen i Sverige när det gäller inkomststandardens nivå i förhållande till det absoluta fattigdomsstrecket (definierad som socialbidragsnormen 1985 uppräknad med konsumentprisindex för att kompensera inflationen) visar att andelen i gruppen arbetslösa, sjuka, förtidspensionärer, som lever under eller på fattigdomsstrecket har minskat mellan 1993 och 2007. Under samma period har andelen relativt fattiga i denna grupp definierad som de med inkomster under 60 procent av medianinkomsten ökat¹³¹.

Statens folkhälsoinstitut publicerade 2008 en rapport¹³² om hälsa hos personer med funktionsnedsättning. Enligt Folkhälsoinstitutets folkhälsoenkäter 2005–2007¹³³ är det cirka tio gånger vanligare med dålig hälsa bland personer med funktionsnedsättning än hos den övriga befolkningen. Inom samtliga undersökta områden, med undantag för boendestandard, har undersökningsgruppen sämre levnadsförhållanden än befolkningen. Andelen med dålig hälsa var störst bland kvinnor och män med rörelsehinder, av vilka 43 procent av männen och 32 procent av kvinnorna rapporterade ett dåligt allmänt hälsotillstånd.

Uppdaterade siffror visar¹³⁴ att fetma är vanligare bland män och kvinnor med funktionsnedsättning (19 procent) än i den övriga befolkningen (11 procent). I åldersgruppen 16–84 år är det vanligare att röka dagligen bland personer med funktionsnedsättning (18 procent) jämfört med i den övriga befolkningen (12 procent). Det är också betydligt vanligare med lågt socialt deltagande; bland personer med funktionsnedsättning i åldern 16–84 år är det 29 procent som har ett lågt socialt deltagande, jämfört med 16 procent i övrig befolkning.

I många fall har ohälsan ett direkt samband med funktionsnedsättningen men en stor del av ohälsan har också samband med kända bestämningsfaktorer, såsom ekonomisk otrygghet, diskriminering och brist på tillgänglighet. Rapporten visar vidare att människor med funktionsnedsättning har mycket lägre inkomst och sämre kontantmarginal än vad majoriteten av befolkningen har. Den ekonomiska skillnaden är därmed en egen och viktig bestämningsfaktor för nedsatt hälsa hos personer med

¹³¹ Regeringens rapport Fattigdomen i Sverige och EU, 2010.

¹³² Onödig ohälsa, Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning, Statens Folkhälsoinstitut 2008.

¹³³ Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland personer med funktionsnedsättning, Statens folkhälsoinstitut, 2008.

¹³⁴ Statens folkhälsoinstituts Nationella folkhälsoenkäter för perioden 2007–2010.

funktionsnedsättning. Rapporten pekar även på att en person med funktionsnedsättning också kan ha extrautgifter för till exempel hjälpmedel, mediciner, anpassning, hjälp med praktiska sysslor och annat.

Handikappersättningen är ett ekonomiskt stöd som syftar till att i princip täcka de extra kostnader en person kan ha på grund av en funktionsnedsättning. En person kan också få handikappersättning på grund av ett hjälpbehov. Ersättningen främjar jämlikhet i levnadsvillkor mellan personer med och utan funktionsnedsättning genom att kompensera för merkostnader som en funktionsnedsättning kan innebära.

Ett barn med funktionsnedsättning behöver ofta mycket insatser som tar tid för föräldrarna. Behovet av vård och tillsyn kan vara stort. Vidare kan föräldrarna drabbas av extra kostnader av olika slag. Därför finns bland annat *vårdbidraget*, som är ett ekonomiskt stöd som varierar i storlek efter hur stora barnets behov är. Vårdbidraget kan också ge en viss kompensation för inkomstbortfall som vården av ett barn med funktionsnedsättning kan innebära. Rätten för barn med funktionsnedsättning att växa upp i sin familj var en viktig utgångspunkt när vårdbidraget infördes. Bilstöd, bidrag till bostadsanpassning och den statliga assistansersättningen är andra exempel på ekonomiska stöd, se vidare under artikel 19.

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet

I vallagen¹³⁵ finns bestämmelser om tillgänglighet till vallokaler. Varje kommun ska se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler¹³⁶ och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta.

En grundläggande utgångspunkt för det allmännas verksamhet är att denna ska vara tillgänglig för alla medborgare och att kommunerna måste vidta alla rimliga ansträngningar för att kunna tillhandahålla vallokaler och röstningslokaler som är tillgängliga för alla väljare. Det kan dock inte uteslutas att det i något enstaka fall visar sig vara nödvändigt att använda en lokal som inte uppfyller detta krav. Om kravet då inte alls skulle gå att åsidosätta skulle konsekvensen kunna bli att valdistrikt måste slås samman eller att antalet röstningslokaler begränsas på ett sätt som försämrar möjligheterna att rösta för samtliga berörda väljare. En sådan ordning ansågs inte demokratiskt godtagbar.

I stället har vallagen utformats så att om kommunen anser att det av särskilda skäl finns behov att använda en otillgänglig lokal ska kommunen meddela det till länsstyrelsen. Kommunen ska då ange varför någon annan lokal inte kan användas och vilka åtgärder som man kommer att vidta för att rätta till bristen till senare val. Länsstyrelsen beslutar¹³⁷ sedan om kommunen får använda den otillgängliga lokalen.

¹³⁵ SFS 2005:837.

¹³⁶ SFS 2005:837, 4 kap. 20 §.

¹³⁷ SFS 2005:837, 3 kap. 3 § 3 stycket.

Om röstning tillåts ske i en otillgänglig lokal får röstmottagarna ta emot valkuvert utanför vallokalen om det kan ske under betryggande former¹³⁸.

Väljare som på grund av funktionshinder eller liknande inte själva kan göra i ordning sina röster, ska på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs¹³⁹. Det finns även bestämmelser om rätten att rösta genom bud om väljaren på grund av sjukdom, funktionshinder eller ålder inte själv kan ta sig till röstmottagningsställe¹⁴⁰.

I kommunallagen¹⁴¹ finns bestämmelser med direkt bäring på det politiska deltagandet för förtroendevalda med funktionsnedsättning. I kommunallagen¹⁴² anges att kommuner och landsting ska verka för att förtroendevalda med funktionsnedsättning ska kunna delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda. Vidare finns i samma lag bestämmelser om rätt till ersättning för resor för personer med funktionsnedsättning¹⁴³.

I maj 2008 redovisades ett uppdrag om beslutfattande på distans till regeringen¹⁴⁴. Slutsatsen i rapporten var att det saknas egentliga rättsliga hinder för att införa möjligheten att delta vid sammanträden på distans via en tvåvägsöverföring av ljud och bild. I rapporten förordades dock att en sådan möjlighet för tydlighetens skull uttryckligen införs i kommunallagen. Denna redovisning resulterade i att behovet av en reglering kring beslutfattande på distans nu utreds inom ramen för en parlamentarisk kommitté¹⁴⁵. I direktiven anges att beslutfattande på distans skulle kunna underlätta rekryteringen av förtroendevalda. I direktiven framhålls att ”inte minst inom vissa grupper som exempelvis funktionshindrade och boende i glesbygd skulle det kunna ha stor betydelse för möjligheten att ta ett förtroendeuppdrag.” Kommundemokratiutredningen ska redovisa sitt uppdrag senast den 1 maj 2012.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Kulturen ska vara tillgänglig för alla – i form av bildningsarbete, möjligheter till eget skapande och möjligheter att ta del av professionellt konstnärligt skapande. Ett funktionshindersperspektiv ska därför beaktas i alla regeringsinitiativ på kulturområdet.

De övergripande målen inom kultur, medier och idrott är att förbättra möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet. Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom

¹³⁸ SFS 2005:837, 9 kap. 4 §.

¹³⁹ SFS 2005:837, kap. 3 §.

¹⁴⁰ SFS 2005:837, 7 kap. 4 §.

¹⁴¹ SFS 1991:900.

¹⁴² SFS 1991:900, 4 kap. 33 §.

¹⁴³ Kommunallagen (KL), 4 kap. 12 a §.

¹⁴⁴ (IJ2008/927/DEM).

¹⁴⁵ Direktiv (2010:53) Förstärkning av den kommunala demokratins funktionssätt.

kulturområdet och idrottsområdet. Medietjänster och film ska i högre utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen har gjort stora satsningar inom kultur- och medieområdena det senaste decenniet. Regeringen har bland annat tagit initiativ till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande i syfte att öka tillgängligheten för alla men i synnerhet för grupper med särskilda behov. Ang. en ny språklag, se artikel 24.

En annan satsning är skapande skola som fr.o.m. 2011 riktar sig till årskurserna 1–9. Satsningen har genom olika kulturella uttrycksmedel även möjliggjort en ökad delaktighet i kulturlivet för elever i särskolan. Satsningen syftar till att utifrån skolans läroplan öka samverkan mellan skolan och det professionella kulturlivet och öka elevernas egna skapande.

Staten ger årligen stöd till den ideella föreningen Riksteatern. Inom Riksteatern finns bland annat Tyst teater med över trettio års erfarenhet av att producera scenkonst på teckenspråk. Teatern arbetar både med scenkonst, utbildningsfrågor, ny teknologi för tillgänglighet samt internationella samarbeten för att stärka och utveckla dövscenkonst internationellt.

Statens kulturråd¹⁴⁶ och Riksantikvarieämbetet¹⁴⁷ är sektorsansvariga myndigheter med uppgift att samordna, stödja och driva på utvecklingen för att uppnå de nationella handikappolitiska målen. Myndigheternas arbete ska vara en del av förverkligandet av de kulturpolitiska målen att främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor samt främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas. Arbetet ska leda till att personer med funktionsnedsättningar får bättre möjligheter att delta i kulturlivet och att ett funktionshindersperspektiv finns i all bidragsgivning inom ansvarsområdena.

Fokus för Kulturrådets arbete har tidigare legat på musei- och biblioteksområdena där arbetet med att öka tillgängligheten kommit relativt långt. Inom scenkonstområdet har positionerna också flyttats fram, bland annat med hjälp av nordiskt samarbete för att förbättra tillgängligheten till information, lokaler och verksamhet för personer med funktionsnedsättning. För att öka tillgängligheten till teater som turnerar stödjer Kulturrådet bland annat ett arbete som pågår med att utveckla portabla hjälpmedel för syn- och teckentolkning i samverkan med handikapprörelsen. Bland de yrkesverksamma teater- och dansgrupperna blir det allt vanligare med

¹⁴⁶ Statens kulturråd är en statlig myndighet med ansvar för att fördela statligt kulturstöd till konst- och kulturområdena: teater, dans, musik, litteratur, kulturtidskrifter och folkbibliotek samt konst, museer och utställningar.

¹⁴⁷ Riksantikvarieämbetet är den centrala förvaltningsmyndigheten för frågor som rör kulturmiljö och kulturarv. Myndigheten ska medverka till att de kulturpolitiska målen att främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor samt främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas.

uppsättningar som består av skådespelare och dansare med och utan funktionsnedsättningar.

Riksantikvarieämbetet har inom Nordiska ministerrådet deltagit i samarbetsprojekt om tillgänglighet till olika kulturhistoriska miljöer såsom storskaliga historiska landskap och fornlämningsmiljöer. Riksantikvarieämbetet har även medverkat till att tillgänglighetsfrågorna har förts in i kulturarvsutbildningen vid Stockholms universitet. Vidare har frågor kring tillgängligheten i kulturreservaten särskilt uppmärksamats.

Tillgänglighet till *medier* är viktigt ur ett demokrati- och delaktighetsperspektiv. Ny teknik innebär möjligheter till ökad tillgänglighet på både kultur- och medieområdena. De initiativ regeringen har tagit till bland annat lagstiftning på medieområdet bedöms kunna bidra till att dessa möjligheter tas tillvara.

I *upphovsrättslagen*¹⁴⁸ finns sedan några år tillbaka teknikneutrala bestämmelser som garanterar att personer med funktionsnedsättning kan få del av upphovsrättsligt skyddade verk. Se vidare under artikel 21.

Regeringen ställer i sändningstillstånden för Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB (SVT) och Sveriges Utbildningsradio AB krav på att företagen ska beakta behoven hos personer med funktionsnedsättning. I sändningstillstånden för perioden 2010–2013 har målen skärpts bland annat när det gäller textning av tv-program.

En ny Radio- och TV-lag¹⁴⁹ trädde i kraft den 1 augusti 2010. Den innehåller en ny bestämmelse om att TV-sändningar ska utformas så att programmen blir tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Detta ska ske genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik i den omfattning som beslutas av regeringen eller Myndigheten för radio och tv.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB)¹⁵⁰ bedriver ett omfattande förändringsarbete där digital teknik utnyttjas bland annat för nedladdning av talböcker. TPB, Taltidningsnämnden och Post- och telestyrelsen har fått uppdrag som bland annat rör taltidningsverksamhet. Verksamheten vid Taltidningsnämnden överfördes till TPB den 1 augusti 2010. Ett skäl var att de båda myndigheterna riktade sig till samma målgrupp, dvs. personer som på grund av någon form av läshinder har behov av särskilda anpassningar för att kunna ta del av textbaserad information i form av bland annat litteratur och dagstidningar. Förändringen bedöms skapa goda förutsättningar i det fortsatta arbetet med lösningar för produktion, distribution och konsumtion av talböcker och taltidningar.

¹⁴⁸ Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

¹⁴⁹ SFS 2010:696.

¹⁵⁰ Talboks- och punktskriftsbiblioteket är en statlig myndighet, som har till uppgift att arbeta för att personer med funktionsnedsättning får tillgång till sådana exemplar av litterära verk som de behöver för att kunna ta del av verken, t. ex. framställa och överföra talböcker och punktskriftsböcker samt tillhandahålla och delta i utveckling av ny teknik kring anpassade medier.

Stiftelsen Centrum för lättläst, har regeringens och riksdagens uppdrag att göra nyhetsinformation och litteratur tillgänglig för personer med lässvårigheter eller som är otränade i det svenska språket. De senaste åren har satsningar mot skolan varit prioriterade. Bland annat har stiftelsen arbetat med att ta fram DVD-produktioner för ungdomar i särskolan.

All verksamhet inom barn- och ungdomsidrotten som får statliga bidrag bör vara förenlig med FN:s konvention om barnets rättigheter. Regeringen anser att endast de idrottsföreningar som bedriver en verksamhet som är förenlig med barnkonventionen bör få ta del av det statliga stödet.

Tävlings- och motionsidrott måste utformas så att barn och ungdomar med funktionsnedsättningar är och känner sig inkluderade. Det innebär att barn och ungdomar med funktionsnedsättningar som kan tävla med barn och ungdomar utan funktionsnedsättningar bör uppmuntras och få stöd för att göra så.

Centrum för idrottsforskning vid Gymnastik- och idrottshögskolan har i uppdrag att följa upp statsbidraget till idrott. En indikator som utarbetats är vilken slags idrottsanläggning som barn och ungdomar besöker på fritiden särredovisas med hänseende på bland annat kön, ålder, familj, socioekonomi, etnicitet, funktionsnedsättning m.m.

Svenska Handikappidrottsförbundet och Sveriges Paralympiska Kommitté (SHIF/SPK) är ett idrottsförbund som organiserar idrott för personer med rörelsehinder, synskador och utvecklingsstörning inom 18 olika idrotter. Förbundet bildades 1969 och blev då medlem i Riksidrottsförbundet (RF). Förbundet har ca 480 föreningar, 21 specialidrottsdistriktsförbund (SDF) och ca 37 000 medlemmar varav ca 20 000 är idrottsaktiva. Svenska Dövidrottsförbundet organiserar idrott för personer som är döva och hörselskadade. Förbundet bildades 1913 och invaldes 1995 i Riksidrottsförbundet. Förbundet har 38 lokalföreningar med 5.500 medlemmar.

Inför starten 1999 av Svenska Idrottsgalan etablerades Svenska Idrottsakademin¹⁵¹ för att ge Svenska Idrottsgalan en bred ideell bas, etablera ett antal priser, att årligen delas ut vid Idrottsgalan bland andra priset till årets idrottare med funktionshinder samt att utveckla och sköta den nominerings- och röstningsprocess som föregår prisutdelningen.

Enligt läroplanerna för både de obligatoriska och frivilliga skolformerna ska alla som verkar i skolan medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling

Angående barns möjligheter att på lika villkor som andra delta i fritids- och sportaktiviteter, se även artikel 24.

¹⁵¹ Svenska Idrottsakademin är en ideell sammanslutning, vars medlemmar är framstående representanter för svensk idrott som älskar idrotten och vill se den utvecklas.

III. Situationen för pojkar, flickor och kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Målet för regeringens jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Regeringens jämställdhetspolitik gäller för alla människor, i olika livssituationer och skeden i livet dvs. oberoende av t.ex. ålder, etniskt ursprung, funktionsnedsättning eller var i landet man bor. Utöver det övergripande målet för jämställdhetspolitiken finns även fyra delmål: en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, samt att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

De jämställdhetspolitiska delmålen ska uppnås genom jämställdhetsintegrering d.v.s. att beslut inom alla politikområden ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv samt genom särskilda åtgärder inom områden där ojämställdheten är särskilt markant.

För att säkerställa rättigheter för kvinnor med funktionshinder finns förbud mot diskriminering pga. kön och funktionshinder i diskrimineringslagen¹⁵². Diskrimineringsombudsmannen har tillsyn över att lagen följs.

I de svenska läroplanerna slås fast att skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsroller och tillgodose att elever får möjlighet att utveckla sina egna förmågor och intressen oberoende av könstillhörighet. Skolan ska aktivt och medvetet *främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter*. Att analysera och rikta uppmärksamheten på dessa frågor är en av kärnuppgifterna för Delegationen för jämställdhet i skolan och Delegationen för jämställdhet i högskolan. Förordnandet av dessa kommittéer är en del av regeringens jämställdhetsarbete.

Regeringen har tagit beslut om särskilda åtgärder för kvinnor med funktionsnedsättning inom ramen för arbetsmarknadspolitik, inom hälso- och sjukvården och i arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Särskilda jämställdhetsåtgärder inom arbetslivet – se artikel 27.

Studier visar att kvinnor med funktionsnedsättning är mer utsatta än andra kvinnor. Därför är det en angelägen åtgärd att bekämpa våld och övergrepp mot kvinnor med psykiska och fysiska funktionsnedsättningar. Kunskapsutveckling inom socialtjänsten för att förbättra tillämpningen av socialtjänstlagen så att även missbrukande kvinnor, kvinnor med funktionsnedsättning, kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld m.fl. får den hjälp och det stöd de behöver, beskrivs under artikel 16.

År 2007 fattade regeringen beslut om en handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer¹⁵³. I handlingsplanen uppmärksammas att vissa grupper av kvinnor kan vara särskilt utsatta för våld, t.ex. kvinnor med funktionsnedsättning. Dessa kvinnor omfattas av de drygt 50-tal olika insatser som anges i handlingsplanen. Utöver de generella uppdragen

¹⁵² SFS 2008:567.

¹⁵³ Skr. 2007/08:39.

finns två insatser som särskilt riktas till kvinnor med funktionsnedsättning som hanteras av Socialstyrelsen. Dessa åtgärder omfattar en utbildning för personal som ger stöd och service till personer med funktionsnedsättning samt medel till handikapporganisationer för att öka deras möjligheter att uppmärksamma och förebygga våld mot personer med funktionsnedsättning samt ge stöd till dem som utsatts för våld.

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Regeringens barnrättspolitik utgår från de grundläggande principerna i konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen) och inriktar sig bland annat på att inget barn ska diskrimineras på grund av ras, hudfärg, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, kön, religion, funktionshinder eller liknande skäl samt att barn ska få utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar.

Sveriges nya grundlag som träder i kraft den 1 januari 2011 innehåller i 1 kap. 2 § en ny bestämmelse om barnets rättigheter. Det allmänna ska enligt den nya bestämmelsen verka för att barns rätt tas till vara.

Regeringen presenterade i juni 2010 ett förslag till riksdagen om en ny strategi¹⁵⁴, som syftar till att stärka barnets rättigheter i Sverige. Den ska ersätta den tidigare strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige, som gällt sedan 1999.

Strategin utgår från de mänskliga rättigheter som varje barn upp till 18 år ska tillförsäkras enligt internationella överenskommelser, särskilt de åtaganden som följer av barnkonventionen.

Avsikten är att strategin, som består av ett antal grundläggande principer, ska vara en vägledning för offentliga aktörer på statlig och kommunal nivå, som i sina verksamheter ska säkerställa barnets rättigheter.

Det är i kommuner och landsting som de flesta verksamheter som rör barn finns. Det är också där beslut fattas, som har direkt inverkan på barns vardag och livssituation. Regeringens strategiska hållning är att beslutsfattare och olika yrkesgrupper måste ha kunskap om barns levnadsvillkor och om hur barnets rättigheter ska omsättas i beslut och åtgärder som rör barn samt följa upp sådana beslut och åtgärder ur ett barnrättsperspektiv. Samverkan mellan olika aktörer och verksamheter i frågor som rör barn är också särskilt viktig i kommuner och landsting för att kunna säkerställa de rättigheter som varje barn har.

För tillämpningen av barnets rättigheter är det viktigt med samordning och samverkan mellan staten och den kommunala nivån. Regeringen och SKL har ingått en överenskommelse (2010–2013) med utgångspunkt i regeringens förslag till strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Syftet är att intensifiera och utveckla det

¹⁵⁴ Proposition 2009/10:232

långsiktiga arbetet med barnets rättigheter i verksamheter inom kommuner och landsting.

Ett antal lagändringar har nyligen genomförts i LSS när det gäller insatser till barn. En regel har införts i LSS om att när en åtgärd enligt denna lag rör ett barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vidare har regler i LSS införts om att när en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder. Regler har också beslutats om obligatorisk registerkontroll av personal. Den som enligt LSS bedriver verksamhet som omfattar insatser åt barn får inte anställa någon för sådana insatser utan att först kontrollera utdrag från belastningsregistret avseende den som ska anställas.

Barn har ofta liten möjlighet att göra sin röst hörd. Det finns inte mycket forskat i Sverige om barns möjlighet till delaktighet i samhällets stödsystem. Handikappförbunden har beviljats medel ur Allmänna arvsfonden till ett projektet som syftar till att undersöka hur delaktighet och självbestämmande, för barn och ungdomar med behov av habiliteringsinsatser kan förbättras, och därmed öka deras förutsättningar för ett självständigt liv. En central frågeställning är i vad mån individuell planering kan bidra till att stärka barnets frigörelseprocess. Projektet ska bland annat resultera i en handbok med framgångsfaktorer för lyckade habiliteringsinsatser och framgångsrika planeringsprocesser utifrån ett barnperspektiv. Handboken ska fungera som vägledning och inspiration till beslutsfattare inom landsting och personal inom berörda verksamheter. Barnombudsmannen (BO)¹⁵⁵ är samarbetspartner i projektet.

Det svenska utbildningssystemet lägger stor vikt vid frågor om demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter ibland annat förskoleverksamheten, skolbarnsomsorgen och skolan. Verksamheterna ska aktivt verka för fundamentala demokratiska principer som alla människors lika värde oavsett ras, hudfärg, kön, etnisk tillhörighet, religion och annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder samt för allas rätt att uttrycka sig och respekteras för sina åsikter.

I diskrimineringslagen finns bestämmelser om förbud mot diskriminering inom utbildningsområdet på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

I skollagen finns dessutom bestämmelser om förbud mot annan kränkande behandling av barn och elever¹⁵⁶, till exempel mobbning som inte har koppling till någon diskrimineringsgrund. Statens skolinspektion har tillsyn över att bestämmelserna följs.

Hälso- och sjukvården och dess personal är sedan den 1 januari 2010 skyldiga att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller

¹⁵⁵ Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter.

¹⁵⁶ Proposition 2008/09:193.

någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk sjukdom eller en psykisk funktionsnedsättning, en allvarlig fysisk sjukdom eller skada eller är missbrukare av alkohol eller annat beroendeframkallande medel¹⁵⁷.

Inom ramen för psykiatrisatsningen har regeringen initierat ett nationellt projekt för att utbilda psykiatrins och primärvårdens personal i Beardslees familjeinterventionsmetod för målgruppen barn till föräldrar med psykisk sjukdom. Metoden är ett instrument för att arbeta enligt de nya bestämmelserna om att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd.

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att analysera förutsättningarna för samordning av olika individuella planer som barn, ungdom eller vuxna med funktionsnedsättning kan ha. I uppdraget ingick att uppmärksamma behov av förändringar i författningar och andra regelverk. I stort sett alla länsstyrelser har genomfört särskilda insatser för att öka antalet individuella planer för barn med funktionsnedsättning, bland annat genom seminarier, tillsyn samt enkätuppföljningar. Positiva inslag är de insatser som görs i samverkan med landsting och kommuner eller i samverkan med brukare.

Barnets bästa är utgångspunkt för familjepolitikens utformning. En grundläggande strävan är att skapa förutsättningar för jämlika uppväxtvillkor för alla barn. Det kan åstadkommas dels genom att stödja föräldrarna att klara de ekonomiska åtaganden som är viktiga för barnens välfärd under deras uppväxttid, dels genom att erbjuda möjligheter att kombinera föräldraskap med förvärvsarbete eller studier. De ekonomiska familjepolitiska stöden är utformade så att de ger ekonomisk trygghet vid stor försörjningsbörda.

Enligt Barnombudsmannens analys är barn och unga med funktionsnedsättning fortfarande en osynlig grupp i samhället. Det är ofta funktionsnedsättningen som sätts i fokus. De eller deras företrädare hörs inte heller så ofta i debatten. Barnombudsmannen har genomfört enkätundersökningar för att få barns egen syn på i vilken mån de själva anser att de har inflytande i exempelvis närmiljön, i skolan och i familjen. Vad gäller inflytande i närmiljön framgår att en stor del av barnen och ungdomarna anser att beslutsfattare i kommunerna inte frågar dem om vad de tycker. Barn anser sig inte ha möjligheter att påverka i frågor som berör dem och de vet inte heller vart de ska vända sig för att påverka. Vad gäller inflytande i skolan anser en majoritet av de tillfrågade eleverna att de vuxna lyssnar till förslag och idéer. Eleverna med funktionsnedsättning verkar enligt dessa undersökningar, vara mer nöjda och aktiva i skolans inflytandearbete än barn utan funktionsnedsättning.

Statistik omfattande barn och barns livsvillkor samlas in och administreras av en mängd olika myndigheter. Det finns 25 statistikansvariga myndigheter, inklusive Statistiska centralbyrån (SCB), som sammanställer barnstatistiken.

SCB framställer på uppdrag av Socialdepartementet årlig statistik över barns levnadsförhållanden. I uppdraget ingår dels produktion av en årlig publikation "Barn och deras familjer", dels framställning av rapporter där särskilda frågeställningar

¹⁵⁷ Proposition 2008/09:193.

behandlas. Rapporten ”Barn och deras familjer” innefattar ett stort antal statistiska data om barn och deras familjer. Ett viktigt inslag från 2004 års rapport är uppgifterna från Undersökningen av levnadsförhållanden (ULF) där barn, 10–17 år, själva får redogöra för ekonomisk standard, tid med föräldrarna och familjeförhållanden. Dessutom ger Barnombudsmannen och Statistiska centralbyrån vart tredje år ut en sammanställning av statistik om barn - ”Upp till 18”. Utgivningen har pågått sedan 1995.

När det gäller barn med funktionsnedsättning riskerar en alltför långtgående nedbrytning av data i förhållande till typ av funktionsnedsättning att kränka den enskildes integritet. Regeringen har därför valt att samla in kunskaper om funktionshindrade barns levnadsvillkor på annat sätt.

IV. Specifika åtaganden

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Den grundläggande bestämmelsen om integritetsskydd på IT-området finns i Regeringsformen¹⁵⁸. Där sägs att varje medborgare, i den utsträckning som framgår i lag, ska skyddas mot att hans personliga integritet kränks genom att uppgifter om honom registreras med hjälp av automatisk databehandling. I bestämmelsen anges inte närmare hur skyddet ska utformas, i vilka fall det är tillåtet att föra personregister eller under vilka förutsättningar samkörning av personuppgifter får göras. Den närmare regleringen av integritetsskyddet ska anges i lag. Sådana integritetsskyddande regler finns huvudsakligen i personuppgiftslagen (PuL)¹⁵⁹, som trädde i kraft i oktober 1998. PuL ersatte datalagen¹⁶⁰.

PuL har sin utgångspunkt i Europaparlamentets och rådets direktiv¹⁶¹ om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter, det s.k. dataskyddsdirektivet. Sedan den 1 oktober 2001 tillämpas PuL i princip fullt ut på all automatiserad behandling av personuppgifter, om inte annat framgår av någon annan författning. PuL:s syfte är att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks i samband med att deras personuppgifter behandlas. Enligt dataskyddsdirektivet får medlemsstaterna dock inte begränsa eller förbjuda det fria flödet av personuppgifter mellan medlemsstaterna av skäl som har samband med skyddet av fysiska personers grundläggande fri- och

¹⁵⁸ Regeringsformen (RF), 2 kap. 3 §.

¹⁵⁹ SFS 1998:204.

¹⁶⁰ SFS 1973:289.

¹⁶¹ 95/46/EG av den 24 oktober 1995.

rättigheter. Regleringen av personuppgiftsbehandlingen enligt PuL bygger på att all behandling av personuppgifter bara får ske om den är förenlig med de särskilda hanteringsregler som lagen stadgar. Lagen innehåller endast generella regler och det förutsattes vid dess tillkomst att behov av undantag och preciseringar för speciella områden skulle tillgodoses genom särskild lagstiftning. Särregler rörande behandling av personuppgifter finns t.ex. för hälso- och sjukvårdsområdet och socialtjänstområdet.

Den 1 januari 2007 trädde vissa ändringar i PuL i kraft. Genom ändringarna kompletterades lagens hanteringsregler med bestämmelser som beträffande ostrukturerade personuppgifter mer utgår från att förbjuda missbruk av personuppgifterna. Behandling av personuppgifter i ostrukturerat material får inte ske om den innebär en kränkning av den registrerades personliga integritet¹⁶².

Statistik över personer med insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ingår sedan år 2004 i Sveriges officiella statistik. Uppgifterna samlas in med stöd av lagen¹⁶³ om den officiella statistiken och förordningen¹⁶⁴ om den officiella statistiken, vilket innebär en skyldighet för kommunerna att lämna de efterfrågade uppgifterna. I förordningen¹⁶⁵ om utlämnande av uppgifter som avser stöd och service till vissa funktionshindrade och i Socialstyrelsens föreskrifter¹⁶⁶ om kommunens skyldighet att lämna uppgifter till statistik om stöd och service till vissa funktionshindrade regleras vilka personnummerbaserade uppgifter kommunerna ska lämna. I offentlighets- och sekretesslagen¹⁶⁷ finns bestämmelser om sekretess för uppgifterna, vilken lagstiftning som styr möjligheterna att lämna ut uppgifterna.

Statistik som följer levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning i förhållande till den övriga befolkningen är en förutsättning för att kunna mäta resultaten av regeringens funktionshinderspolitik.

I det arbete som pågår för att skapa en bättre bild om levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning, har Statistiska centralbyrån (SCB)¹⁶⁸, på uppdrag av regeringen hösten 2010, levererat uppgifter specifikt för målgruppen utifrån en etablerad undersökning om levnadsförhållandena för det svenska folket. Materialet bearbetas för närvarande och resultaten kommer att presenteras i en rapport med slutsatser dels angående levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning dels vilka förbättringar i undersökningsmetodik som bör göras för att en bra statistisk beskrivning skall kunna göras fortlöpande.

¹⁶² Proposition 2005/06:173.

¹⁶³ SFS 2001:99.

¹⁶⁴ SFS 2001:100.

¹⁶⁵ SFS 2004:16.

¹⁶⁶ SOSFS 2005:21.

¹⁶⁷ SFS 2009:40.

¹⁶⁸ SCB är en förvaltningsmyndighet vars främsta uppgift är att förse kunder med statistik för beslutsfattande, debatt och forskning, ofta på uppdrag av regeringen.

Regeringens ambition är att även hitta metoder för att kunna jämföra levnadsförhållandena för barn.

Artikel 32 Internationellt samarbete

Sverige har ett stort och långsiktigt engagemang för att stärka rättigheter för personer med funktionsnedsättning globalt, och den svenska regeringen välkomnar internationellt samarbete i de former och för de ändamål som artikeln ger uttryck för.

I Sveriges politik för global utveckling som fastställdes av riksdagen 2003 framgår särskilt att personer med funktionsnedsättning är en prioriterad grupp i arbetet med att stärka de mänskliga rättigheterna. I denna slås fast att svenskt utvecklings-samarbete ska utgå från två perspektiv på utveckling, ett rättighetsperspektiv och fattiga människors perspektiv.

Regeringen uppdrog åt Sida i regleringsbrevet 2009 att utarbeta en plan för säkerställande att mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning beaktas såväl i Sida:s interna arbete som inom ramen för Sveriges bilaterala utvecklingssamarbete. En arbetsplan för perioden 2009-2012 utarbetades sedan i nära samarbete med representanter för Sveriges handikapprörelse. Implementeringen av denna plan fortgår.

Hittills har följande delar av arbetsplanen genomförts. Personer med funktionsnedsättning har uppmärksammas i tolv av Sveriges 45 landstrategier (27%), ofta i den analytiska delen av strategin som ett exempel på en grupp som befinner sig i en utsatt situation. Under 2009 har Sida också stöttat specifika initiativ för personer med funktionsnedsättning i tio olika länder. Vidare har Sida fått in ett funktionshindersperspektiv i utbildningssektorprogram i nio olika länder, i hälsosektorprogram i tre länder samt i lantbruks- och infrastrukturstöd i ett land. Dessa insatser har skett i konflikt- samt postkonfliktländer och är relaterade till rehabilitering av personer med funktionsnedsättning.

Sida genomför t.ex. dialoger med respektive regering i Bangladesh, Bolivia, Tanzania och Sydafrika för att lyfta frågan om inkluderade utbildning för barn med funktionsnedsättning.

Sverige har också stöttat kapacitetsutveckling av handikapporganisationer. Sverige stöder lokala projekt framförallt via två globala aktörer; Disability Rights Promotion International (DRPI), ett projekt som syftar till att utveckla verktyg för att övervaka efterlevnaden av den nya konventionen; samt International Disability Alliance (IDA), som utgör en samlad internationell röst för personer med funktionsnedsättning. IDA:s verksamhet syftar även till att stärka nationella, regionala och globala organisationers kunnande om FN-systemet för mänskliga rättigheter.

Sidas humanitära stöd är primärt behovsbaserat och särskild hänsyn tas i möjligaste mån till grupper i utsatta situationer. Riktat stöd har ibland getts till personer med funktionsnedsättning, och då oftast via Handicap International. Detta skedde senast vid jordbävningen i Haiti.

För den svenska regeringen är det viktigt att funktionshinderspolitiken är en del av alla politikområden och inte behandlas separat. Sverige tar därför upp frågan om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inom ramen för bilaterala och regionala dialoger om mänskliga rättigheter (med exempelvis Afrikanska unionen, Kina, Indien, Indonesien etc).

Sverige är aktivt i arbetet på området i FN:s generalförsamling och råd för mänskliga rättigheter, exempelvis genom att stödja generalförsamlingens återkommande resolution om konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Sverige har också givit ekonomiskt stöd till FN:s specielle rapportör för personer med funktionsnedsättning.

Sverige ligger i internationell jämförelse långt framme i användningen av hjälpmedel. Därför finns ett internationellt intresse för svenska produkter och kunnande inom hjälpmedelsområdet. Hjälpmedelsinstitutet (HI) som är ett nationella kunskapscenter bedriver kunskapsutbyte med andra länder i form av information, tjänsteexport och biståndsarbete på konsultbasis.

HI har under de senare åren deltagit i biståndsprojekt med stöd från Sida för att främja tillgången till och användningen av hjälpmedel samt kompetensutveckling bland annat i Ryssland och Västafrika.

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

När det gäller konventionens genomförande har Socialdepartementet ansvar för att vara kontaktpunkt inom regeringen. Inom regeringskansliet finns dels en interdepartemental arbetsgrupp på tjänstemannanivå bestående av representanter från de flesta departement. Den minister inom Socialdepartementet som är ansvarig för funktionshinderspolitiken sammankallar regelbundet, för konsultation och utbyte av information, en delegation bestående av representanter för handikapprörelsen och statssekreterare för de flesta departement.

Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige fick i juli 2008 i uppdrag att utreda om Handisam, Diskrimineringsombudsmannen eller annat organ bör anförtros uppgiften att främja, skydda och övervaka konventionens efterlevnad. Av delegationens delbetänkande framgår att Diskrimineringsombudsmannen är den myndighet som närmast lever upp till Parisprinciperna och delegationen föreslår därför att uppgifterna ska lämnas till dem. Ansvaret för information och utbildning föreslås dock ligga på Handisam.

Delegationen för mänskliga rättigheter har vidare haft i uppdrag att utarbeta förslag på hur det fortsatta stödet till arbetet för full respekt för de mänskliga rättigheter i Sverige i stort ska kunna erbjudas. Delegationens slutbetänkande har lämnats till regeringen i oktober 2010. Förslagen i denna mer övergripande fråga kan komma att

påverka och förändra uppgifterna för de myndigheterna som delegationen föreslog skulle övervaka konventionen.

Inom Regeringskansliet bereds för närvarande delegationens delbetänkande och i det slutliga ställningstagande kommer även delegationens slutbetänkande vägas in avseende vilket organ som ska ansvara för nationellt genomförande och övervakning av konventionen.